

Danmarks Politik

under

den svensk-russiske Krig fra 1788—1790.

Af

Edvard Holm.

Vidensk. Selsk. Skr., 5 Række, historisk og filosofisk Afd. 4 B. II.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle.

1868.

Medens Danmark havde undgaaet at blive trukket ind i de store Krige, som hjem- søgte Europa i Midten af 18de Aarhundrede, slap det ikke for at faae Deel i de Forvik- lingen, der umiddelbart førend Udbruddet af den franske Revolution satte de fleste euro- pæiske Kabinetter i stærk Bevægelse. Det var fra Østen, at Stormen dennegang brød løs. Hidset og piint ved Ruslands Plagerier og truet paa det Farligste ved Forhandlinger imellem Catharina II og Joseph II, greb den tyrkiske Regering i August 1787 til det fortvivlede Skridt at kaste den russiske Gesandt i de 7 Taarne og begynde Krig med sin frygtelige Nabo imod Nord. Østrig tog, som det var at vente efter dets daværende Politik, snart Parti for Rusland.

Her hjemme var disse Forholds Udvikling bleven fulgt med Spænding. Danmark var nemlig ifølge Traktaten af $\frac{1}{12}$ te August 1773 knyttet til Rusland ved et Forsvarsforbund og forpligtet til at yde det Hjælp, hvis det blev angrebet. Da nu Tyrkiet formelt var An- griberen, syntes Rusland at maatte kunne kræve den aftalte Hjælp af Danmark. Det var ikke glædelige Udsigter for dette maaskee at skulle blive draget ind i en Krig, der saa lidt havde Interesse for det som den tyrkiske, en Krig, der ovenikjøbet vilde volde det umaade- lige Udgifter og ufeilbarlig ødelægge den dansk-norske Fragthandel paa Middelhavet. Derfor havde allerede Guldberg i sin bekjendte Instrux for Udenrigsministeren Rosenkrone af 6te Decbr. 1780 udtalt, at det, hvis Tyrkerne angrebe Rusland, vilde «besvære os at give den i vores Traktat fastsatte Hjælp», og at enhver dansk Minister maatte søge at undgaae det. Ogsaa Andreas Peter Bernstorff, der var dansk Udenrigsminister i Aaret 1787, var bestemt paa at gjøre Alt muligt for at slippe derfor. Hvis Rusland virkelig gjorde sit Krav gjældende, vilde han vise det, at Danmark i dette Tilfælde kun vilde svække sig selv uden at være det til væsenlig Nytte, men at hvad der for Rusland maatte være Hovedsagen, var at Danmark sikkrede det imod at blive angrebet af Sverige, medens dets Tropper vare langt borte imod Syd; dette var den danske Regering villig til at arbeide paa, alt Andet var umuligt¹⁾.

¹⁾ Depeche af 6te Oktober 1787 til St. Saphorin, dansk Gesandt i Petersborg.

Medens man fra dansk Side naturligviis ikke følte nogen Grund til selv at omtale Traktaten ved denne Leilighed¹⁾, havde man den Tilfredsstillelse, at den russiske Regering ingen Hjælp krævede. Den har formodentlig deelt Bernstorffs Opfattelse.

Forsaavidt saae det ud, som om Danmark kunde blive i Ro; men til al Uheld blev Forviklingen større. Gustav den 3die i Sverige benyttede som bekjendt den russisk-tyrkiske Krig til at falde Rusland i Ryggen. Inden han imidlertid skred hertil, søgte han at faae Danmark til at være med.

Klemmt inde, som han var, imellem sine nøie forbundne Naboer, Rusland og Danmark, havde det længe været hans ivrige Ønske at sprænge dette Forbund. Kunde han det, og om muligt tillige udvide sit Riges Grændser, var det ham ligegyldigt, hvem af dem han forenede sig med. Han hadede dem begge af Hjertet, og det er vanskeligt at sige, om Rusland eller Danmark var ham meest modbydeligt. Sandt at sige, havde han ingen Grund til at elske nogen af dem, thi det Rænkespil, som Rusland, støttet af Danmark, saavelsom af Preussen og England, havde drevet under hans Faders og i Begyndelsen af hans egen Regering, for at vedligeholde den saakaldte «Frihedstids» Anarchi, havde vel kunnet fylde hans Sjæl med Bitterhed. Han vidste ogsaa godt, hvorledes man baade i Petersborg og i Kjøbenhavn havde ærgret sig over, at han havde udvidet sin Kongemagt ved Revolutionen 1772. Det var med Grund, at han tiltroede Rusland og Danmark at ville arbeide paa, at den gamle chaotiske Tilstand kunde vende tilbage i Sverige; og den Forbindelse, der stedse vedligeholdtes mellem hans egne Modstandere i Sverige og de tvende Nabostater, kunde kun forstærke hans fjendtlige Følelser imod disse. Men der var i Virkeligheden stor Forskjel paa Danmarks og Ruslands Planer. Naar Danmark efter Afsluttelsen af Mageskiftet 1773 med Rusland vedblev at støtte Modstandspartiet i Sverige imod Gustav, var det fordi det stedse, og det med Grund, frygtede Planer fra hans Side imod Norge²⁾; det havde selv ingen Erobringsplaner mere imod Sverige³⁾. Ulige farligere vare Ruslands Planer, thi disse gik ifølge al Sandsynlighed ud paa at forberede det Øieblik, da Finland kunde gøres til Bytte. Ligesom Catharina II ved Freden i Kutschuk Kainardschik havde faaet fastsat Krims og de Norden for denne Halvø beliggende Steppers Uafhængighed af Tyrkerne, for senere at kunne bemægtige sig dem selv, saaledes begunstigede

¹⁾ Bernstorffs Depeche af 6te Oktober 1787 til St. Saphorin.

²⁾ En klar Oversigt over disse Planer vil man finde i Hellstenius's Afhandling «Konung Gustaf den Tredjes Danska Politik» i 7de Bind af Nordisk Universitetstidsskrift.

³⁾ Bernstorffs Depecher ere fulde af Udtalelser om, at Danmark kun ønsker Fred ligeoverfor Sverige. Et Par enkelte Steder har jeg anført fra Aarene 1778 og 1779 i min Afhandling om Danmarks Deeltagelse i den væbnede Neutralitet, Historisk Tidsskrift III, 5te Bind S. 26, Note. Vidnesbyrd om det Samme fra Aaret 1788 ville findes længere hen i nærværende Afhandling. Ogsaa kan jævnføres Guldbergs tidligere omtalte Instrux til Rosenkrone af 6te December 1780, der trods sin lidet venlige Stemning imod Sverige dog viser, at man kun attraaer at leve i Fred med denne Stat.

hun stærkt et misfornøiet Parti i Finland, der stræbte efter at opnaae en selvstændig Stilling for dette Länd ved Siden af Sverige. Her var der en vitterlig Fare for Gustav III.

Denne Forskjel i Danmarks og Ruslands Planer havde Gustav intet Øie for; han oversaae den i sit Had og sin Erobringslyst. Han tænkte ikke paa ved en fredelig Politik imod Danmark efterhaanden at knytte det til sig og opløse dets nøie Forhold til Rusland, der i denne Tid saagodtsom udelukkende var en Følge af dets Mistillid til ham selv. Fuld af den gottorpske Families nedarvede Had imod Danmark og ivrig efter at hævne sig paa det for dets Deeltagelse i de russiske Rænker i Sverige, hengav han sig med Lidenskab til den Tanke ved første gunstige Leilighed at erobre Norge fra det. Derfor sagde han, at i Kjøbenhavn «*är det endast med vapen i hand, man med framgång kan underhandla*»¹⁾; og første Gang, han vilde prøve paa at sprænge Alliancen mellem Danmark og Rusland, skulde det netop skee ved at angribe Danmark som den Magt, han lettest kunde faae Bugt med. Medens det nemlig i Aaret 1783 saae ud til en Krig mellem Rusland og Tyrkiet, fattede han sin berygtede Plan om pludselig at overfalde Danmark, blokere Kjøbenhavn, sætte en Hærstyrke over paa Sjælland og paa samme Tid trænge ind i Norge. Men denne Plan strandede, da Krigen imellem Rusland og Tyrkiet ikke kom til Udbrud, og Catharina lod Gustav vide, at hun ikke vilde finde sig i noget Angreb paa Danmark. To Aar efter, i Aaret 1785, havde han forelsket sig i den Tanke at fremkalde Revolution her i Landet ved at faae Enkedronning Juliane Marie til at gjøre et Forsøg paa at styrte Kronprinds Frederik, ligesom denne det foregaaende Aar havde styrtet hende. Han, der ved Budskabet om denne sidste Begivenhed havde skrevet²⁾, at Kronprindsen havde al menneskelig og guddommelig Ret paa sin Side, og at hvis noget Menneske nogensinde havde havt Uret at hævne, saa var det ham, han vilde nu netop gjøre Sit, for at Uretten igjen kunde faae Magten i Danmark. Hans Haab var, som han skrev til Toll, at det kunde komme til en *guerre civile* i Danmark, hvoraf Sverige kunde drage store Fordele³⁾, utvivlsomt netop med Hensyn til Norge. Men heller ikke disse Planer førte til Noget.

Gustav III's Besøg i Kjøbenhavn i Efteraaret 1787.

Efterat Gustav III saaledes flere Gange havde truet Danmark, var det nu i 1787 virkelig brudt løs imellem Rusland og Tyrkiet. Man kunde troet, at Gustav denne Gang som i 1783 vilde have nyttet Leiligheden til at kaste sig over Danmark, medens Rusland var optaget mod Syd. Men i de sidste Aar havde Rænkespillet i Finland udfoldet sig stærkt,

¹⁾ See Hellstenius anf. St. S. 27.

²⁾ Geijer: Konung Gustaf III's efterlemnade papper III, 2, 142.

³⁾ Hellstenius anf. St. S. 29.

og den russiske Gesandt i Sverige havde under Rigsdagen i Aaret 1786 tirret Gustav paa det Føleligste ved sin udfordrende Holdning og den Understøttelse, han havde ydet Oppositionen, som netop paa denne Rigsdag havde været stærk nok til at kuldaste saagodtsom alle Regeringens Forslag. Paa et saadant Tidspunkt maatte Gustav see, at det først og fremmest gjaldt om at vende sig imod Rusland. Nu, medens de russiske Hære vare langt borte imod Syd i Kamp med Tyrkerne, kunde han haabe store Virkninger af et pludseligt Angreb paa Ruslands Østersølande. Vel var hans gamle Forbundsfølge, Frankrig, saa optaget af finansiell Forlegenhed og de indre Forviklinger, der gik umiddelbart forud for Revolutionen, at han ikke kunde vente nogen Hjælp fra dets Side, og det syntes ovenikjøbet at helde til Ruslands og Østrigs Side; men baade hos den engelske og preussiske Regering raadede der i Øieblikket en uvenlig Stemning imod de tvende østlige Stormagter, og heraf lod der sig haabe heldige Følger. Endelig var der Danmark tilbage at tænke paa. Det var vistnok forbundet med Rusland ved Alliancen af 1773; men skulde det ikke lade sig gjøre at drage det bort fra denne Alliance; skulde man ikke i det Mindste kunne faae det til at holde sig neutralt under en Krig med Rusland? Derpaa maatte der gjøres et Forsøg. I 1783 havde Gustav besøgt Catharina II i Frederikshamn, for at sikkre sig hendes Venskab, medens han angreb Danmark, nu vilde han besøge det danske Hof i Kjøbenhavn for at sikkre sig dets Venskab, medens han angreb Rusland. Parallellen var fuldstændig.

Naar Gustav troede ved denne personlige Sammenkomst maaskee at kunne drage Danmark bort fra Rusland, stolede han utvivlsomt paa, at den danske Regering selv skulde føle sit nære Forhold til denne Stat som en Plage; thi Rusland var bekjendt for i denne Tid at vise en meget overmodig Holdning imod de mindre Stater, med hvem det kom i Berøring. Ganske vist følte dette Forhold tidt som trykkende i Kjøbenhavn. Ved den mindste Anledning var den russiske Regering mistænsom og opfarende, og den krævede den fuldstændigste Aabenhed fra dansk Side, medens den til Gjengjæld selv viste liden eller ingen. Netop kort iforveien havde den russiske Udenrigsminister Markoff udtalt for den danske Gesandt i Petersborg St. Saphorin, at i Betragtning af «den Mageskifte- og Venskabstraktat», som var sluttet imellem Rusland og Danmark, smigrede Keiserinden sig med fra dansk Side at møde en fuldstændig Aabenhed iblandt Andet i, hvad der angik Danmarks indre Anliggender, men man maatte beklage, at der aldrig fra den danske Regerings Side blev talt om Sligt til Ruslands Gesandt i Kjøbenhavn Baron Krüdener¹⁾; der var dog visse Pladser og Stillinger, ved hvilke en allieret Magts Anbefalinger ikke burde ringeagtes, og den fælles Interesse krævede at vælge velsindede Personligheder til slige Stillinger og fjerne dem, der ikke vare det. Ved samme Leilighed var han ugeneert nok til at udtale sig

¹⁾ Meest bekjendt paa Grund af sit ulykkelige Ægteskab med den siden saa fremtrædende Fru Krüdener.

bestemt imod, at Gjensidighedsprinciper¹⁾ bleve opstillede imellem Danmark og Rusland²⁾. Men dette Forsøg paa at føre Salderns Regimente fra Christian VII's første Regeringsaar igjen tilbage i Kjøbenhavn blev mødt med en bestemt Afviisning fra Bernstorffs Side. I den heftige Stiil, der ved slige Leiligheder karakteriserer hans Depecher, erklærer han Gesandten i Petersborg, at det vilde være at svigte sin Pligt og forraade Kongens Værdighed, om man vilde tillade Krüdener at have det Mindste at sige med Hensyn til Danmarks indre Anliggender; Sligt vilde tyde paa et Afhængighedsforhold, der vilde være lige oprørende for Regeringen og Nationen. Ligesaa bestemt mener han at kunne gjøre Krav paa Gjensidigheden; det hører til de Punkter, hvor det er umuligt at give efter³⁾. Han føier hertil en Række Betragtninger over den fuldstændige Mangel paa Hensyn, som Rusland viser Danmark i mange Forhold, og over det utaalelige Sprog, som dets Ministre føre, Betragtninger, man jævnlig finder i Bernstorffs Depecher, og som i disse paa en tid snurrig Maade krydse sig med en ligesaa stærk Fremhæven af, hvorledes Danmark er knyttet til Rusland ved det nøieste Venskab og ved uopløselige Baand.

Spørgsmaalet var nu, om Trykket af Ruslands Overmod eller Overbeviisningen om dets Venskabs Nødvendighed og tillige da Følelsen af den Pligt, som Traktaten af 1773 paalagde, var stærkest. Det var det, Gustav vilde prøve.

Efterat han i Begyndelsen af Oktober havde givet sin Gesandt i Kjøbenhavn, Sprengporten, Befaling til i almindelige Udtryk at fremhæve det Heldbringende i et venskabeligt Forhold imellem Danmark og Sverige, reiste han selv pludselig fra Skaane over til Kjøbenhavn, ankom hertil den 29de Oktober Kl. 3 om Eftermiddagen, og begav sig uden at lade sig melde til Slottet, ilede igjennem dets Værelser lige til det Kabinet, hvor den kongelige Familie sad og drak Kaffe, og fremkaldte her en stor, men ingenlunde behagelig Overraskelse⁴⁾. Man havde i Kjøbenhavn vel vidst, at han var kommen til Skaane, men troede fra sikker Kilde at vide, at han vilde gjøre en Reise til Berlin og saa først, naar han kom derfra, gjæste det danske Hof⁵⁾. Hans Ophold her varede til den 5te November, da han forlod Kjøbenhavn og den følgende Dag over Helsingør begav sig tilbage til Skaane. Næsten umiddelbart efter sin Ankomst til Kjøbenhavn gik Gustav løs paa den Sag, han havde paa Hjertet, og idelige Forhandlinger førtes derom i de følgende Dage⁶⁾. Gustav mærkede

1) «*Les principes et raisons de reciprocité*».

2) Depeche fra St. Saphorin af 14de September.

3) Depeche til St. Saphorin af 27de Oktober.

4) Bernstorffs Depeche til St. Saphorin af 30te Oktober.

5) Til Samme af 29de Oktober.

6) Om dette Møde har man hidtil væsenlig kun havt svenske Efterretninger. Den Fremstilling, her gives, er bygget paa flere Aktstykker, der høre med til selve Forhandlingerne, samt paa Bernstorffs Depecher, navnlig Depecherne til St. Saphorin af 30te Oktober, 3die og 6te November samt et egenhændigt Brev til Samme af 1ste November, fremdeles Depeche af 6te November til Frimann, Chargé

snart, hvor haardt det vilde falde ham at faae den danske Regering til at bryde med Rusland, og han gav sig da Udseende af, at han aldeles ikke ønskede et saadant Brud. I en egenhændig Skrivelse, som han gav den danske Regering¹⁾, udvikler han, at vel vil ingen Magt kunne føle Anstød over den af ham paatænkte Venskabsforbindelse imellem de tvende Grene af det Oldenborgske Huus, der sidde paa Thronen i Sverige og Danmark, men, hedder det videre: «for endnu tydeligere at vise, hvor uskyldige mine Hensigter ere, og for at tilfredsstille min kongelige Svogers og hans Søn, Kronprindsens, min Neveus Ønsker, er det mig en sand Tilfredsstillelse i de meest omfattende Udtryk (*de la manière la plus ample et la plus étendue*) at erklære, at langt fra at ville forstyrre det gode Forhold, der finder Sted imellem Kongen af Danmark og den russiske Keiserinde, ønsker jeg at det maa vedblive og blive bevaret til Bedste for den offentlige Rolighed, til Tilfredsstillelse for min kongelige Svoger og til Gode for hans Stater²⁾, og at foruden mit Venskab for ham og hans Søn det ogsaa er mine personlige Følelser for Keiserinden, der indgive mig disse Ønsker, Følelser, som det er mig en Glæde ved enhver Leilighed at lægge for Dagen, og som i samme Grad ere grundede paa dem, jeg veed at hun nærer imod mig, og paa den Beundring, jeg føler for hendes store Egenskaber, samt paa den Hengivenhed, som flere Aars personlige Kjendskab indpræger i mit Hjerte.» — Den danske Regering har sikkert ikke troet et eneste Ord af alt dette, der i Virkeligheden var usandt fra Ende til anden; den saaæ, at hans Tilbud var møntet paa at svække Betydningen af det dansk-russiske Forbund og maaskee skabe Mistro fra Ruslands Side imod det danske Hof. Man svarede derfor vel venskabeligt paa hans Udtalelser, men erklærede ikke at ville indlade sig paa nogen Forpligtelse (*aucun engagement*), førend man var bleven enig derom med Rusland. Man tilbød ham med Glæde at ville slutte en Trippelalliance med ham og Rusland, hvorefter de trende Stater gjensidig skulde garantere hverandre deres Besiddelser og dermed tillige Freden i Norden; man vilde overlade ham selv den «avantage» at gjøre Forslag derom i Petersborg³⁾. Naturligviis var dette ikke et Svar, som passede til Gustavs Angrebsplaner imod Rusland, og Bernstorff udtalte derfor i et Brev af 1ste November til St. Saphorin, at han vistnok vilde reise misfornøiet bort. Men dog skulde det hele Møde ende i en tilsyneladende Harmoni. Gustav skrev, umiddelbart efterat være kommen tilbage til

---

d'affaires i Stockholm, samt den hemmelige Instrux af 18de April 1788 for Grev C. F. Reventlow ved dennes Afsendelse som Gesandt til Stockholm. Nogen egentlig Strid imellem de danske og svenske Kilder findes ikke; men det er dog først ved at tage de danske Aktstykker med, at man faaer et klart Billede baade af Gustav III's og den danske Regerings Holdning.

¹⁾ Denne findes i en Pakke i Udenrigsministeriets Archiv, der har til Udskrift: Privat Correspondence imellem Kronprindsen og Kongen af Sverrig 1787 og 1788.

²⁾ *qu'elle* (la bonne union) *subsiste et qu'elle soit conservée pour la tranquillité publique, pour la satisfaction du roi mon beaufrere et pour le bien de ses états.*

³⁾ Beslutningen herom blev fattet i et Statsraad den 31te Oktober.

Skaane til det svenske Raad om det nøie Venskab, der knyttede ham og Kronprindsen i Danmark stedse tættere sammen, og som bebudede en heel ny politisk Stilling i Norden; og Bernstorff udtalte i sine Depecher sin Glæde over, at hvad der i Begyndelsen var syntes umuligt, virkelig var skeet, at Mødet nemlig var endt paa den venskabeligste Maade; ja han anseer det for ikke urimeligt, at det kunde have heldige Virkninger for den fremtidige Politik i Norden. Denne gjensidige Tilfredshed synes unægtelig forbausende, naar man husker paa, at hvad Gustav ønskede, var at finde en gunstig Leilighed til at angribe Rusland, hvad den danske Regering attraaede, var Fred i Norden. Det viser sig da ogsaa ved nærmere Undersøgelse, at man gjorde sig Illusioner paa begge Sider.

Alt, hvad Gustav i Virkeligheden opnaaede fra dansk Side, var et venskabeligt Brev fra Christian VII, som kunde være et Vidnesbyrd for hans Raad, om at hans Reise havde havt til Formaal at vinde Sikkerhed med Hensyn til den danske Politik, og at dette var lykkedes ham. Brevet var trods sine mange stærke Udtryk saa intetsigende, at Bernstorff læste det for Baron Krüdener, der var tilfreds med det. Det hedder i dette Brev¹⁾, der er dateret den 5te November, efter en Række varme Venskabsyttringer, at Gustav III's Ophold i Kjøbenhavn for den danske Konge «har været det sikke og værdifulde Pant paa saadanne Følelser hos Eders Majestæt, der sikke Roligheden i Norden²⁾, og som idet de sammensmelte Danmarks og Sveriges dyrebareste Interesser ved et Venskab og en Tiltro, der ikke kjende til noget Forbehold, bestemme mit System paa den Maade, der meest svarer til mine Ønsker og min Attraa». Der udtales dernæst, at ligesom Gustav har forsikkert den danske Konge om sit Venskab, saaledes gjengjældes dette i fuldeste Maal, og Intet skal kunne forandre eller svække disse Følelser «eller i Fremtiden forstyrre den Fred og den Enighed, der bør herske imellem os til vort Huses og vore Folks fælles Lykke, og de gamle Stridigheder, der altfor længe have hersket imellem de tvende Nationer, bør forsvinde for stedse³⁾. Dette, skriver Christian VII tilsidst, udtaler han med saameget større Frihed, som der ingen Forpligtelse er for ham, der i den Henseende kan trykke ham. — Hvor venskabelig nu end dette Brevs Tone var, saa indeholdt det Intet, der kunde vise, at Danmark vilde holde sig neutralt, hvis Gustav angreb Rusland; alle Forsikringerne

1) I den nylig nævnte Pakke i Udenrigsministeriets Archiv findes baade Bernstorff's egenhændige Koncept til dette Brev og en Afskrift med enkelte Smaarettelser af Bernstorff. Jævnfør om dette Brev det Schinkel-Bergmannske Værk: *Minnen ur Sveriges nyare historia* I, 333—34. Det maa ogsaa være dette Brev, hvortil der sigtes hos Geijer: *Gustav III's efterlemlnede papper* 3, 2, S. 200.

2) «*le gage certain et precieux de ces sentiments de V. M^{té} qui assurent la tranquillité du Nord*».

3) Dette Sted, der angives med Citationstegn, indeholder, som man kan see af et ved Bernstorff's Koncept vedlagt og med Gustav III's Haand beskrevet Stykke Papir, Udtryk, denne selv havde brugt til den danske Regering.

vare kun givne under den Forudsætning, at han nærede Følelser, der sikrede Roligheden i Norden. Det blev netop paa samme Tid gjentagne Gange sagt ham, at paa Grund af Danmarks Traktat med Rusland vilde enhver Trudsel fra hans Side imod denne Stat blive opfattet som en Trudsel imod selve Danmark¹⁾. Alt, hvad han deels af Brevet, deels af mundtlige Udtalelser, fik Vished om, var at der ikke var sluttet nogen offensiv Alliance imellem Danmark og Rusland, hvorefter man vilde angribe ham, naar Frankrig engang var ude af Stand til at hjælpe ham.

At nu en slig Forsikkring, hvor værdifuld den end var i og for sig, under Gustavs daværende krigerske Planer kunde være nok til at vække hans Tilfredshed, er vistnok forbausende, men er ikke forunderligere, end naar han 4 Aar iforveien havde yttret sig tilfreds med sit Møde med Catharina II i Frederikshamn. Dengang havde han paa Forslaget om en Alliance med hende ikke faaet andet Svar, end at det vilde hun gjerne gaae ind paa, forudsat at Alliancen ogsaa kom til at omfatte Danmark²⁾, ganske som han nu i Kjøbenhavn fra dansk Side havde seet den samme Trippelalliance opstillet, da han ønskede et Forbund med Danmark alene. I Virkeligheden havde han lidt fuldstændigt Skibbrud i Kjøbenhavn, og burde have forudseet, at saaledes maatte det gaae ham. Den Mand, der ikke blot under sin hele Regering havde viist et fjendtligt Sind imod Danmark, men nylig baade i 1783 og 1785 havde havt farlige Planer imod det, han kunde sandelig ikke vente, at Nogen skulde lægge mindste Vægt paa hans Ord, naar han nu talte om det Vigtige ved at Danmark og Sverige holdt sammen. Om han end nok saa meget spillede den aabne og oprigtige, der vedgik, at han tidligere havde været fjendtlig sindet imod Danmark³⁾, kunde det ikke være nok til at vække Tillid til ham nu. Ganske vist var Rusland en yderst ubehagelig Forbundsfælle; men Catharina II havde dog i 1783 og 1784 viist, at hun var tilbids at overholde Alliancen med Danmark af 1773 og ikke vilde taale noget Angreb fra Gustavs Side imod det. Hvad kunde da være uforsvarligere eller taabeligere end at gjengjælde denne Haandsrækning med at slutte sig til en Mand, til hvem man havde den dybeste Mistillid? Naturligviis vilde, som Bernstorff rigtig har raisonneret⁴⁾, Følgen heraf have været et fuldstændigt Brud imellem Rusland og Danmark. Hvilken Tanke laae den danske Regering nærmere, end at Gustav vilde vide at drage Fordeel af et saadant Brud, at hvis han ved et Angreb paa Rusland havde Held med sig, vilde han let falde paa at sælge det en Fred imod at faae dets Hjælp til at erobre Norge fra Danmark? Ingen kunde fortænke Rusland, om det i saa Fald lod sin tidligere troløse Forbundsfælle komme til at

¹⁾ Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 29de December 1787.

²⁾ Depecher fra St. Saphorin af 20de, 23de og 30te November 1787. Jævnfør Schinkel-Bergmann I, 291.

³⁾ Schinkel-Bergmann I, 331.

⁴⁾ Instrux til Reventlow af 18de April 1788.

betale Gildet. Med slige Udsigter at offere Forbundet med Catharina II for Forbundet med Gustav vilde have været politisk Vanvid. Vor Tids Synsmaader og Ønsker kunne her ikke komme i Betragtning.

Illusionen var imidlertid, som Bernstorffs Depecher vise, ikke blot paa Gustavs, men ogsaa paa den danske Regerings Side. Bernstorff havde nemlig tilsidst faaet det Indtryk af sine Samtaler med Gustav, at efterat denne havde faaet Vished om, at Danmark og Rusland ikke havde sluttet noget offensivt Forbund imod Sverige, vendte han tilbage med fredeligere Sind; han mener, at Gustav villig har laant Øre til de Forestillinger, man har gjort ham om endelig ikke at skille Sveriges Interesser fra Nordens i Almindelighed, og han haaber, at han vil slaae ind paa en Politik, der vil sikkre baade hans egne Staters og hans Naboers Ro. Intet laae i Virkeligheden fjernere fra Gustav III's Sind. Man fristes i det Hele, naar man seer baade denne og Bernstorff saa fuldstændig tage Feil af hinanden, let til den Tanke, at disse to Mænd, som begge holdt meget af at høre sig selv tale, have forelsket sig i deres egne Argumenter og ikke tilstrækkelig seet paa, hvilken Betydning de kunde tillægge hinandens Erklæringer.

Den politiske Stilling i Norden i den nærmeste Tid efter Gustav III's Besøg i Kjøbenhavn.

Ligesom Gustav strax havde givet sit Raad høie Tanker om den nære Forbindelse, der var indgaaet mellem ham og den danske Regering, saaledes gjorde han i den følgende Tid Alt, for at dette Forhold skulde synes saa hjerteligt som muligt. Dertil sigtede ikke blot en Mængde Udtalelser af ham ved forskellige Leiligheder, men ogsaa det, at han gav den svenske Gesandt i Kjøbenhavn Ambassadeurs Rang uden engang at kræve Gjengæld¹⁾, og hans bekjendte Anstrængelser for at skaffe sin Yndling Armfeldt Elephantordenen, ganske paa samme Maade som han efter Mødet i Frederikshavn havde villet skaffe ham Alexander-Newskyordenen. Han søgte at fremme dette Ønske ved at give Kronprinds Frederiks daværende Yndling Johan Bülow Nordstjerneordenen, og vel fik han ikke Afslag i Kjøbenhavn, som han havde faaet det i Petersborg; men man gik kun meget vrantent ind derpaa. Den danske Konge tildeelte ikke selv Armfeldt Ordensdekorationen, men sendte den til Gustav, for at han kunde give ham den, og man lagde i det Hele saa lidt Dølgmaal paa, hvor nødigt man opfyldte hans Ønske, at, siger Bernstorff, det var ufatteligt, at han havde villet fastholde det²⁾. Det var endelig ogsaa for at give

¹⁾ Depeche fra Bernstorff af 13de November til St. Saphorin og egenhændig Skrivelse til Samme fra Slutningen af November.

²⁾ Depecher fra Bernstorff til St. Saphorin af 13de og 17de November 1787.

Indtryk af det nu indtraadte gode Forhold til Danmark, at Gustav i Begyndelsen af det følgende Aar viste en dansk høiere Søofficer, Løvenørn, den meest smigrende Opmærksomhed under hans Ophold i Stockholm. Han blev idelig indbudt til Kongens Aftenselskaber, Armfeldt stillede sin Loge i Theatret til hans Raadighed, og Kongen indbød ham endog en Aften efter Opera til Kronprindsens Taffel, idet han lod ham sige, at uagtet aldrig nogen Fremmed havde nydt denne Ære, gjorde man dog en Undtagelse med ham, da han som Dansk ikke kunde gjælde for Fremmed¹⁾.

Alt dette var den danske Regering meget imod. Det var, sagde Bernstorff, Venskabsbeviser, den ikke havde fortjent, det var en Maske beregnet paa at skjule Gustavs Ærgrelse over at have seet sine Planer fuldstændig strande i Kjøbenhavn²⁾, og slige Skridt kunde kun være beregnede paa enten at vække den russiske Regerings Mistanke imod Danmark eller at stikke det svenske Folk Blaar i Øinene³⁾. Hvis Gustav virkelig havde tilsigtet det Første, var han forøvrigt ikke ganske uheldig, thi den russiske Regering syntes ingenlunde om, at Armfeldt var bleven Elephantridder⁴⁾; men den trængte i dette Øieblik for stærkt til Danmark til at ville give sit onde Lune derover videre Luft.

Gustav III's Holdning maatte nemlig efterhaanden vække Ruslands Mistanke. Forskjellige Kjendemerker, deriblandt særlig hans Besøg i Kjøbenhavn, opfordrede til at være belavet paa et Angreb fra hans Side. I Begyndelsen havde det været, som om Rusland Intet frygtede. Med Ringeagt sagde man, at Sverige var altfor svagt til, at man brød sig om, hvad det sagde til Tyrkekrigen⁵⁾, og efter Udtalelser af russiske Statsmænd til St. Saphorin at dømme, var det, som om de meente, at Gustav nærmest kunde falde paa at nytte Leiligheden til at angribe Danmark⁶⁾, saaledes som han havde villet gjøre det 1783 og 1784; der var endog Rygter paa den russiske Børs om, at Sligt vilde skee⁷⁾. Men snart begyndte man at see Forholdet alvorligere, saameget mere som Grændsen imod Sverige, navnlig som en Følge af Potemkins Ringeagt for dette Land⁸⁾, var i høi Grad blottet for Tropper. Det var sikkert dette alvorligere Syn paa Forholdet, der bragte den russiske Regering til i December at fremsætte Allianceforslag for den svenske Gesandt i Petersborg, Nolcken. Da denne nemlig for den russiske Vicekantsler Ostermann havde udtalt Gustav III's Glæde over sit Ophold i Kjøbenhavn og hans Lyst til at staae i et godt Forhold til sine

¹⁾ Depecher fra Frimann i Stockholm af 11te og 18de Januar 1788.

²⁾ Depeche af 1ste December til Frimann.

³⁾ Depeche til St. Saphorin af 13de November 1787.

⁴⁾ Depecher fra St. Saphorin af 7de og 14de December.

⁵⁾ Depecher fra Samme af 19de Oktober og 13de November.

⁶⁾ Depeche fra Samme af 6te November.

⁷⁾ Depeche fra Samme af 13de November.

⁸⁾ At Potemkin havde Ansvaret herfor, omtales i flere af St. Saphorins Depecher, saaledes i Depecherne af 13de Mai og 18de Juli 1788.

Naboer, svarede Ostermann, efter hvad han meddeelte St. Saphorin, at hvis Gustav havde Lyst til at slutte en Venskabsstraktat med Rusland saavel som med Danmark, vilde dette godt kunne finde Sted. Nolcken svarede, at til at indgaae Forbund med Keiserinden alene var Gustav rede, men at han ikke kjendte videre gaaende Tanker hos sin Konge¹⁾; tillige tilbød han Sveriges Mægling med Hensyn til den tyrkiske Krig. Men dette vilde Rusland ikke indlade sig paa. Altsaa efterat Gustav for ikke mere end 1½ Maaned siden i Kjøbenhavn havde tilbudt Danmark en Alliance, uden at ville have Rusland med, fik den danske Regering nu Underretning om, at hans Gesandt havde udtalt hans Beredvillighed til at slutte en Alliance med Rusland med Udelukkelse af Danmark. Den maatte heri nødvendigviis see et nyt Vidnesbyrd om den Falskhed, man altid tiltroede ham²⁾.

Paa samme Tid opfordrede Catharina II Danmark til at træffe Forberedelser for at have Alt i Orden, hvis Gustav brød Freden, men saaledes at der intet Udfordrende blev derved; man maatte endelig søge at undgaae et Brud, som i Øieblikket vilde være høist ubeleiligt³⁾. Fra dansk Side var man fuldkommen enig heri⁴⁾.

Danmarks Bestræbelser i det første Halvaar af 1788 for at bevare Freden.

I det første Halvaar af 1788 antage Gustav III's Planer til et Angreb paa Rusland efterhaanden en bestemtere Skikkelse. Fra Slutningen af April blive hans Rustninger omfattende og vedgaaes af ham selv, under Paaskud af, at Ruslands truende Holdning gjør dem nødvendige. Den 23de Juni gaar han ombord i Stockholm for at begive sig til Hæren

1) *«que pour avec l'imperatrice seule son maître y était prêt, mais qu'il ne lui connaissait pas d'intention ultérieure».*

2) Beretningen om denne Forhandling skyldes udelukkende Meddelelser fra den russiske Regering til den danske. Den findes omtalt i St. Saphorins Depeche af 14de December, hvormed kan sammenholdes hans Depeche af 20de November 1787, og i Bernstorffs Depecher til St. Saphorin af 8de Januar 1788, til Frimann af 29de December 1787 og 8de Januar 1788 samt i den hemmelige Instrux til Reventlow af 18de April 1788. Det maa imidlertid nævnes, at det svenske Gesandtskab i Kjøbenhavn den 21de Juli 1788 indgav en Note til den danske Regering, hvori det i Anledning af, hvad der var meddeelt fra russisk Side om denne Forhandling, ifølge sin Konges Befaling, udtalte, at siden Begyndelsen af 1786 og endnu mindre siden Gustav III's Ophold i Kjøbenhavn *«aucune negociation ni de bouche ni par écrit n'a eu lieu entre le roi et la cour de Russie, encore moins aucune alliance, traité ni convention ou insinuation directe ou indirecte tendant à former une alliance à l'exclusion ou au detriment du roi de Danemarck».* (Denne Note findes i Udenrigsministeriets Archiv.) Vistnok bestrider denne Erklæring bestemt, at Sverige skulde have taget Initiativet med Hensyn til en Alliance med Rusland alene; men der staaer dog endnu den Mulighed tilbage, at Nolcken kunde have været instrueret til, hvis Rusland ønskede et særligt Forbund med Sverige alene, da at gaae ind herpaa. En Undersøgelse af Nolckens diplomatiske Korrespondence maa vise, hvorledes det i Virkeligheden har hængt sammen med denne Forhandling.

3) Depeche fra St. Saphorin af 4de December 1787.

4) Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 29de December 1787.

i Finland, og Natten imellem den 27de og 28de Juni finder det første Sammenstød Sted imellem de russiske og svenske Forposter.

Den russiske Regering havde naturligviis i dette Halvaar stræbt efter at drage al mulig Nytte af Danmark. For at faae det til at ruste sig, søger den at indgyde det Frygt for maaskee selv at blive angrebet af Sverige¹⁾; da de svenske Rustninger blive vitterlige og officielle, skynder den paa Danmark, at det endelig maa ruste stærkere²⁾, den ønsker, at den danske Gesandt i Stockholm skal modarbejde den svenske Konges Stræben efter at indbilde sin Nation, at der er et godt Forhold imellem ham og den danske Regering³⁾; og den anmoder om, at denne deels vil erklære Gustav III, at den kan indestaae for, at Rusland ingen fjendtlige Planer har imod Sverige⁴⁾, deels vil lade ham vide, at den vil tage Parti imod ham, hvis han begynder Krig⁵⁾. Danmark bliver mindet om, hvorledes Keiserinden havde tilintetgjort Sveriges fjendtlige Planer imod det baade 1772 og 1784⁶⁾. Det var vist heller næppe tilfældigt, at Keiserinden netop i dette Halvaar var ivrig for at faae Kronprinds Frederik gift med en Prindsesse af Anhalt, som hun selv var beslægtet med⁷⁾. Det skulde være et nyt Baand imellem det russiske og det danske Hof.

I Kjøbenhavn troede man i Begyndelsen af Aaret ikke, at det vilde blive til Alvor⁸⁾. Det syntes Bernstorff utænkeligt, at Gustav skulde begynde en Angrebskrig imod Rusland, da han vidste, at i saa Fald maatte Danmark staae dette bi⁹⁾, saameget mere som Sveriges finansielle Tilstand gjaldt for meget slet, og der var indre Splid i Landet. En Angrebskrig kunde ikke begyndes, uden at Rigsdagen gav sit Samtykke dertil, og der var ingen Sandsynlighed for, at Gustav skulde kunne opnaae dette ligeoverfor den stærke Oppositionsaand¹⁰⁾; han havde nylig paa Rigsdagen 1786 mærket dennes Magt. Det Høieste, Bernstorff i det Mindste temmelig længe tiltroede Gustav, var, at han ved sine Demonstrationer vilde tvinge Rusland til at lade være at sende sin Flaade til Middelhavet for ogsaa at angribe Tyrkerne fra denne Side¹¹⁾. Vistnok var det ikke skjult for den danske Regering,

¹⁾ Depeche fra St. Saphorin af 29de Januar.

²⁾ Depecher fra Samme af 2den, 9de og 23de Mai, Apostille til Depeche af 6te Juni; Depecher af 10de og 20de Juni.

³⁾ Apostille til Depeche fra St. Saphorin af 6te Juni.

⁴⁾ Depeche fra Samme af 10de Juni.

⁵⁾ Depecher fra Samme af 10de og 27de Juni.

⁶⁾ Depeche fra Samme af 13de Juni. Der staaer i denne 1773, men der maa vist tænkes paa den russiske Deklaration af December 1772.

⁷⁾ Annexe particuliere til Depechen fra St. Saphorin af 1ste April.

⁸⁾ Et Vidnesbyrd herom er dens Iver for at faae en Deel danske Officerer i russisk Tjeneste imod Tyrkerne. Havde den ventet Krig imellem Sverige og Rusland, vilde den ikke have skilt sig ved en Deel af sine raskeste Officerer, som den let selv kunde faae Brug for.

⁹⁾ Depeche til St. Saphorin af 29de December 1787.

¹⁰⁾ Depeche til Samme af 24de Mai.

¹¹⁾ Den hemmelige Instrux til Reventlow af 18de April.

at baade England og Preussen saae skjævt til Ruslands orientalske Politik; men derfra og til en Understøttelse af de svenske Rustninger var der et stort Spring. Bernstorff troede ikke, at Sverige uden Pengehjælp fra deres Side eller uden Løfte om væbnet Hjælp turde indlade sig paa Krig med Rusland; og hverken det ene eller det andet heraf meente han¹⁾, at det havde faaet. Selv om de vilde staae Gustav bi, hvis han blev angrebet, vilde de sikkert ikke støtte «Extravagancer» fra hans Side²⁾. At Frankrig skulde staae bagved ham, var i høi Grad usandsynligt; det havde aabenbart nærmet sig til Rusland og Østrig, og den franske Udenrigsminister Montmorin havde baade for den danske og den russiske Gesandt i Paris udtalt sig paa en meget tilfredsstillende Maade om de svenske Rustninger³⁾. Een Stat var der, som af al Magt maatte ønske Sveriges Deeltagelse i Krigen, nemlig Tyrkiet, og det var naturligviis ogsaa stærkt Gjenstand for Bernstorffs Opmærksomhed. Han søger af al Magt at skaffe sig Oplysninger, om det hjælper Gustav med Penge eller ikke. I Juni Maaned begynder han for Alvor at troe paa, at det virkelig sender Penge⁴⁾; men selv paa denne Tid har han ondt ved at tænke sig Muligheden af, at Gustav skulde begynde en Krig. Han seer, at denne fuldstændig har blottet Skaane og Grændsen imod Norge for Tropper, og hvorledes skulde han have vovet det, hvis han tænkte paa at angribe Rusland, han vidste jo, at Danmark i saa Fald ved sin Traktat med Rusland var nødt til at optræde imod ham⁵⁾.

Forsaavidt synes det, som om den danske Regering saae Forholdene med Ro. Men efter at de første Par Maaneder af 1788 vare gaaede, begyndte den at blive ængstelig. Bernstorff seer klart, at naar baade Sverige og Rusland udruste deres Flaader, bliver Spændingen imellem disse Stater større, og saa kunne let tiltrædende Omstændigheder fremkalde et Brud, der nødvendigviis fører Krigen med sig. Men den danske Regering ønskede aldeles ikke Krig. Den var af Princip fredelskende, og under de daværende europæiske Forhold, da de to Magter, der, som Bernstorff selv siger, vare de farligste, nemlig England og Preussen, følte Uvillie imod Rusland, var det lidet glædeligt for Danmark, der var knyttet til Rusland ved sin defensive Alliance, at see de orientalske Forviklinger forplante sig til Norden. Allerede i Slutningen af April falder det Bernstorff paa Sinde, at hvis Rusland krævede Danmarks Hjælp imod Sverige, kunde England og Preussen beslutte at skride ind⁶⁾.

1) Depecher til St. Saphorin af 29de April og 17de Mai; jævnfør den hemmelige Instrux til Reventlow af 18de April.

2) Depeche til St. Saphorin af 3die Juni.

3) Depeche til St. Saphorin af 27de Mai og fra denne af 13de Juni.

4) Depeche til Reventlow af 14de Juni og til St. Saphorin af 10de og 17de Juni. Bernstorffs Formodning var foreøvrigt urigtig.

5) Depeche til Reventlow af 7de Juni og til St. Saphorin af samme Dato.

6) Depeche til St. Saphorin af 29de April.

Den danske Regering gjorde derfor Alt, hvad der stod i dens Magt for at holde Freden vedlige. Ligeoverfor Gustav III søgte den at berolige med Hensyn til Rusland og at paavise det Ugrundede i Paastandene om, at dettes Rustninger tvang ham til at ruste sig. Den fremhævede særlig, hvor vanvittigt det vilde være, om Rusland i et Øieblik som det daværende, medens det var i Krig med Tyrkiet, tillige vilde kaste sig over Sverige; Danmark var endog villigt til at give Garanti for dets fredelige Tanker. Den mindede tillige om, at de svenske Rustninger utvivlsomt indeholdt en Trussel imod Keiserinden, som let kunde fremkalde Forviklinger¹⁾, og det blev gjentaget, at Danmark i Tilfælde af et Angreb paa Rusland var forpligtet til at hjælpe dette. Reventlow talte flere Gange, om end i maadeholdne Udtryk (*quoique avec douceur*), til den svenske Kancellipræsident Oxenstjerna om Danmarks Forpligtelser imod Rusland, og sagde det Samme i meget bestemte Udtryk (*très positivement*) til saadanne Medlemmer af Corps diplomatique, som han meente vilde sige det til den svenske Konge²⁾. Ja Kronprinds Frederik selv skrev i et Brev til Gustav III af 13de Juni³⁾, «at det vilde være *«le plus grand des malheurs»*, om det kom dertil, at Rusland, fordi det blev angrebet, krævede, at Danmark skulde overholde sin Traktat, men at han i Tillid til Gustavs Maadehold ikke frygtede for, at dette Tilfælde skulde indtræde». Det var i høffig Form en saa bestemt Advarsel, som vel kunde gives.

Paa samme Tid arbejder Bernstorff paa at berolige Rusland. Han søger at fremstille de svenske Rustninger som betydningsløse. Det er, siger han i nogen Tid, kun Gustav III's vante Lyst til at gjøre Blæst, der bringer ham til at true, og det vil kun blive forfængelige Demonstrationer⁴⁾. Fra Slutningen af April kan han vel ikke længere slaae det hen saaledes; men dog søger han at faae Rusland fra at tillægge Sveriges Rustninger for stor Betydning⁵⁾ og udtaler Haabet om, at Keiserinden endelig vil vise Maadehold. Kan den svenske Konge, skriver han, ikke faae hende ophidset til at begynde Krigen, vil han komme til at udtømme sine Kræfter uden at udrette det Mindste⁶⁾. Som et godt Middel til at modarbejde Gustavs Planer foreslaaer han, at man fra russisk Side skal afgive Erklæringer, der kunne vise Svenskerne, at det var falsk, naar deres Konge tillagde Keiserinden fjendtlige

¹⁾ Depecher fra Bernstorff til St. Saphorin af 20de og 31te Mai, samt af 29de Juni.

²⁾ Depeche fra Reventlow af 27de Juni.

³⁾ Koncepten til dette Brev, der er forfattet af Bernstorff, findes i den førnævnte Pakke i Udenrigsrigsministeriets Archiv. Ogsaa i en af Christian VII approberet Forestilling af Bernstorff i Statsraadet, dateret den 13de Juni, siges det, at man ikke har fortiet det for Gustav, at Danmark var nødt til at staae Rusland bi, hvis han angreb det.

⁴⁾ Depecher til St. Saphorin af 25de Marts og 22de April.

⁵⁾ Jævnfør hans Depecher til St. Saphorin af 26de April, 13de, 17de og 24de Mai.

⁶⁾ Depeche til St. Saphorin af 3die Juni.

Planer; ellers vilde Rusland og Danmark tabe alle deres Venner i Sverige¹⁾. Bernstorff kunde med Rette forsikre det svenske Gesandtskab i Kjøbenhavn, at Danmark gjorde, hvad det kunde, for at formilde Indtrykket af de svenske Rustninger i Petersborg²⁾.

I sin Iver for at virke til Fredens Opretholdelse søgte den danske Regering ogsaa at faae andre Magter til at være med om at mægle imellem Rusland og Sverige. Den henvendte sig baade til England, Preussen, Frankrig og Spanien³⁾. Det var under de daværende europæiske Forhold navnlig de to første Stater, det kom an paa at vinde for et saadant Skridt. Deres Villie veiede mere i Vægtskaalen end det svækkede Frankrigs; det var aabenbart hos dem, Gustav haabede at kunne finde Støtte, hvis det kom til et aabent Brud med Rusland, og ligeoverfor Skridt fra deres Side for at bevare Freden turde han næppe drive Sagen til det Yderste. Det var altsaa rimeligt, at Bernstorff henvendte sig til dem, skjøndt han næppe haabede at kunne udrette Stort, da begge Staters Holdning, navnlig Englands, forekom ham partisk imod Rusland. Den engelske Gesandt i Kjøbenhavn, Elliot, lagde endog aldeles ingen Baand paa sine Fjendskabsyttringer imod denne Stat, og Bernstorff begyndte at ængste sig for, at han heri fulgte Instruxer fra sin Regering⁴⁾. Imidlertid skulde som sagt Skridtet gøres, og den 10de Juni udfærdigedes Befalinger til de danske Udsendinge i London og Berlin om at udtale for Regeringerne her «Danmarks Bekymring for, at Sveriges Holdning vilde tilintetgjøre Roligheden i Norden. Dette vedkom Danmark saameget mere, som det var bundet ved sin Alliancetraktat til at hjælpe Rusland, hvis dette blev angrebet. Den danske Regering ønskede nu at gøre Alt for at besværgе den Storm, der var ved at udbryde, og den haabede paa andre Regeringers Medvirken. Det gjaldt navnlig om deels at berolige den svenske Konge med Hensyn til Ruslands Hensigter, deels at forebygge Ophidselse i Petersborg over Sveriges Rustninger. Den danske Regering vilde opfatte det som et afgjørende Vidnesbyrd om den engelske og den preussiske Konges Venkskab, hvis de vilde give deres Gesandter i Stockholm og Petersborg Befaling til at arbejde paa at forsonе de tvende Hoffer.» Selv om dette Skridt fra Danmarks Side havde fundet stærk Gjenklang i London og Berlin, vilde det nu have været for seent til, at det kunde hindre Krigens Udbrud. Men Svarene vare ikke meget imødekommende. I det engelske Svar, som er dateret Whitehall den 1ste Juli⁵⁾, hedder det, «at en forenet Mægling let vilde kunne forøge Spændingen imellem Rusland og Sverige, idet den vilde kunne opfattes, som om man mistænkte enten den ene eller den anden af disse to Magter for at nære Planer, der vare farlige for den almindelige Fred. Man vilde paa den Maade komme til at give en

¹⁾ Depeche til St. Saphorin af 17de Juni.

²⁾ Depeche til Samme af 31te Mai.

³⁾ See Depeche til Samme af 29de Juni.

⁴⁾ Depeche til den danske Chargé d'affaires i London, Schönborn, af 24de Mai.

⁵⁾ Det findes vedlagt ved Schönborns Depeche af 4de Juli.

Mistro Vægt, som man ellers kunde haabe snart vilde findes blottet for al Grund». Det var et fuldstændigt Afslag. I Berlin blev der allerede svaret den 19de Juni. Det blev her fremhævet, at «ifølge al Sandsynlighed vilde Misforstaaelsen imellem Rusland og Sverige let blive hævet ved en Forhandling imellem selve disse Stater, og at en Indblanding af andre Hoffer let vilde kunne faae en modsat Virkning af den, man tilsigtede. Skulde derimod Faren for et Brud blive mere paatrængende, vilde den preussiske Konge ikke tøve med at slutte Aftale med den danske Konge om at forebygge et saadant ved «*une intervention efficace*». Foreløbig var der blevet givet Befaling til de preussiske Gesandter i Stockholm og Petersborg om nøie at holde Øie med, hvad der skete, og i Forening med de danske Gesandter arbeide paa ved Raad og passende Forestillinger at forhindre overilede Skridt, der kunde styrte Nordens Fred overende»¹⁾. Dette Svar var tilsyneladende gunstigere end det engelske, og det blev opfattet saaledes af Bernstorff²⁾; men med Hensyn til det, der var Hovedsagen, nemlig en øieblikkelig og kraftig Mægling var ogsaa det et Afslag.

Hvorledes blev imidlertid Danmarks Holdning opfattet i Sverige og Rusland? Gustav havde vedvarende ladet det see ud, som om han følte sig aldeles tryk fra denne Side; det vestlige Sverige blev, som allerede før nævnt, i en paafaldende Grad blottet for Tropper. Naar man husker, hvor lidt den danske Regerings Erklæringer gave ham Grund til at vente, at den vilde blive neutral, hvis han angreb Rusland, fristes man til at troe, at han endnu stedse af al Magt har villet have sine Undersaatter til at troe, at han kunde stole paa Danmark, fordi Mange i Sverige ellers let kunde blive endnu mere uvillig stemte imod at begynde Krig med Rusland, end de vare det iforveien. Det synes utænkeligt, at han vedvarende har kunnet gjøre sig Illusioner om, hvilken Holdning Danmark vilde indtage. Kronprinds Frederiks Brev af 13de Juni³⁾ tillod ingen Tvivl. Det er ogsaa let at see, at han godt forstod dettes Indhold. Netop paa den Tid vilde Kronprindsen reise op igjennem det vestlige Sverige til Norge for at holde Mønstring over Tropperne der, og Gustav sendte Baron de Duvall og sin Adjudant Borgenstjerna for at gjøre ham deres Opvartning og ledsage ham til Norge. Han medgav dem da et Brev, dateret Haga den 18de Juni⁴⁾, som er et Svar paa Kronprindsens Brev. I stærke Udtryk søger han her at udvikle, hvor lidt Keiserinden af Ruslands Holdning fortjener at sees i det fredelige Lys, hvori man seer den ved det danske Hof. Hun søger blot, siger han, at sætte Splid mellem Danmark og Sverige, saaledes som man kunde see af hendes Bestræbelser for at faae Danmark til at troe, at han havde knyttet en svigefuld Forhandling med hende paa samme Tid, som han stræbte efter at vise det

¹⁾ Dette Svar findes vedlagt ved Depechen af 19de Juni fra den konstituerede danske Chargé d'affaires i Berlin Pehrson.

²⁾ Depecher til Pehrson af 28de Juni og til St. Saphorin af samme Dato.

³⁾ See Side 16.

⁴⁾ Dette Brev findes i den tidnævnte Pakke i Udenrigsministeriets Archiv.

sit Venkab¹⁾. Hendes Maal var fremdeles at ophidse hans Undersaatter imod ham, og om hun end ikke for Øieblikket kunde anvende Vaabenmagt til at ødelægge Sverige og Danmark, saa kunde man være vis paa, at hun, saasnart hun havde faaet frie Hænder ved en Fred med Tyrkerne, ret vilde følge sin Lyst til at beherske sine Naboer. De Anstrængelser, hun havde gjort for at vække Splid i hans Rige, vare i Virkeligheden et voldsommere og mere forbryderisk Angreb end, om hun foretog et saadant med Vaabenmagt. «Hvis», fortsatte han, «jeg under Begivenhedernes Gang seer mig nødt til energiske Skridt imod Rusland, da bør man ikke betragte mig som Angriberen, men langt snarere som den, der tager min Tilflugt til et retfærdigt Forsvar . . . . og Rusland kan ikke have Ret til at kræve en Traktat opfyldt, der er sluttet i Eders Barndom og under en Styrelse, som man kunde ansee for at have Interesser, der ikke vare Eders eller Eders Faders, en Traktat, som altsaa ikke kan og ikke bør binde hverken Eders Fader eller Eder, saameget mere som denne Traktat vilde nøde Eder til at forstyrre Eders egen Fred for at fremme Interesser, der staae i Strid med Eders Staters og Eders eget personlige Tarv . . . . Det sikreste Parti for Eder vilde maaskee et Forbund med mig være, som baade vilde betrygge Eders og vor Ro og som for stedse vilde hindre Splid imellem vore Stater; men da man kan mistænke mig med Hensyn til dette Punkt, vil jeg ikke misbruge Eders Venkab ved selv at føre Ordet for vor fælles Sag. Jeg henstiller den til Eders Klogskab og Eders Venkab»²⁾. Det er klart af dette Brev, at Kronprindsens Skrivelse havde gjort ham ængstelig. Han vedgaar i dette Svar tydelig, at han tænker paa at angribe Rusland, men vil vise, at et saadant Angreb i Virkeligheden er et Selvforsvar, og at Kronprindsen overhovedet var berettiget til at ansee Traktaten for ugyldig. Uagtet der ganske vist var flere rigtige Betragtninger i Gustavs Brev, saa var det en forbausende folkeretlig Grundsætning, han opstillede, at Kronprindsen ikke var bunden ved en Traktat, der var sluttet under det Guldbergske Ministerium; og det var mærkeligt, at han kunde glemme, at den samme Mand, der for Tiden var den eneraadende med Hensyn til Danmarks ydre Politik, nemlig A. P. Bernstorff, netop havde været Udenrigsminister, dengang Traktaten af 1773 blev sluttet. Hvad kunde være mere ubetimeligt end at stemple denne Mand som den, der ved Traktatens Afsluttelse havde ladet sig lede af Hensyn, som stode i Strid med Kongens og Kronprindsens Tarv? Et saadant Brev skulde visselig ikke kunne omstemme den danske Regering; men det viser grant, at Gustav III var forberedt paa, at den vilde tage Deel

1) Han sigter herved naturligvis til den S. 12—13 omtalte Forhandling.

2) Det sees let, at det er dette Brev, der efter d'Albedyhlls udgivne «anteckningar» omtales hos Schinkel-Bergmann I, 344, og som d'Albedyhll fortæller, at Bernstorff senere viste ham selv. Af lignende Indhold var et Brev, som Gustav paa samme Tid sendte til Prinds Carl af Hessen, og hvoraf et Stykke tilligemed dennes Svar er meddeelt i Charles de Hesse: Mémoires sur la campagne de 1788, S. 11—12 og Bilag Nr. 1.

i Krigen, saasntart han angreb Rusland. Holde ham tilbage fra Krigen, formaaede de danske Erklæringer imidlertid ikke.

I Rusland skulde man troe, at Danmarks Færd i dette halve Aar maatte have vundet Bifald, saavist som Catharina II for Øieblikket ønskede at bevare Freden med Sverige. Men dette var langtfra Tilfældet. Den russiske Regering fandt, at Danmark ingenlunde gjorde nok. Det tiltalte den ikke, naar Bernstorff i Begyndelsen af Aaret søgte at fremstille de svenske Rustninger som betydningsløse, den fandt, at den danske Regering ikke skarpt nok afviste de Tilnærmelser, der skete til den fra Gustav IIIs Side, og sigtede den for Svaghed i sin Politik¹). Siden finder den, at Danmark ingenlunde ruster stærkt nok, og at dets Udtalelser til den svenske Regering langtfra ere stærke nok. Navnlig klages der med Bitterhed over, at den danske Gesandt i Stockholm, Reventlow²), viser en utilgivelig passiv Holdning. Der var ingen Tvivl, sagde den russiske Vicekantsler Ostermann, om at en kraftig Optræden fra Danmarks Side vilde bringe Gustav III til at skifte System og standse sine Rustninger³). Da det saa endelig er kommet til det aabne Brud fra Gustavs Side i Slutningen af Juni, overvælder Ostermann St. Saphorin med bittre Klager over Danmarks Holdning; han siger, at Intet af, hvad der var skeet, vilde være indtruffet, hvis dette havde ført et kraftigt Sprog imod Sverige, og han erklærer endogsaa⁴, at dersom Keiserinden ikke havde stolet paa Danmark, vilde hun ikke saaledes have blottet Finland for Tropper⁴).

Danmark havde imidlertid havt gode Grunde til ikke at gaae saavidt, som dets Forbundsfælle i sin Utaalmodighed havde ønsket; det skjøttede ganske naturligt ikke om at rage Kastanierne af Huden for Rusland. Bernstorff saae efterhaanden, at det i Virkeligheden ikke var den danske Regerings Holdning, hvoraf det vilde afhænge, om Gustav III brød Freden eller ikke, men at dette vilde beroe paa, om han meente at kunne have Støtte i England og Preussen. Bernstorff vilde derfor ikke forøge Rustningerne tilsøs saa stærkt, som Rusland ønskede det. Dette vilde nemlig, som han paaviste i en særdeles velskrevet uchiffereret Depeche til St. Saphorin af 29de Juni, gjøre det let for Gustav at faae flere Hoffer til at troe, at der var en aftalt Plan imellem Rusland og Danmark om at «knuse» Sverige. Slige Paastande fra Gustavs Side vilde mere end eet Sted finde aabne Øren, nu da Forholdet imellem Rusland og adskillige Hoffer uheldigviis var slet, og man følgelig snarere greb efter ethvert Paaskud end undersøgte dets virkelige Værd⁵). Det er netop England og Preussen, han her tænker paa. Ligesaalidt havde han Lyst til at optræde paa en hensynsløs Maade ligeoverfor selve den

¹) Depeche fra St. Saphorin af 1ste April.

²) Denne tiltraadte sin Gesandtskabsplads her i Mai 1788.

³) Depeche fra St. Saphorin af 20de Juni.

⁴) Apostille til Depeche fra Samme af 4de Juli.

⁵) Jævnfør Depeche til Samme af 2den September.

svenske Regering. Det var Danmarks Ønske at bevare Venskabet med Sverige, og ved at buldre løs med Trudslar, saaledes som det ønskedes fra russisk Side, vilde man baade tilintetgjøre dette og tillige modarbeide, hvad Rusland selv ønskede, nemlig Fredens Overholdelse; thi Gustav vilde have let ved at opflamme det svenske Folks Patriotisme, naar Nabomagterne viste en saadan anmassende Færd¹⁾.

Den danske Regering, der meente at gjøre Alt, hvad der burde gjøres for at afværge Krigen, syntes naturligiis ilde om at faae Bebreidelser for at vise Mangel paa Iver, ja endog at blive mistænkt for at koquettere med Sverige²⁾. Men endnu ubehageligere var det for den at see Rusland selv give Anledning til Bruddet med Gustav III. Dette skete ved en Note, som den russiske Gesandt i Stockholm, Rasoumowsky, den 18de Juni overrakte den svenske Regering. Øiemedet med denne var egentlig at rense Keiserinden for Gustavs Beskyldninger, da han stedse sigtede hende for at true ham med Overfald; det var altsaa et fredeligt Skridt; men den Tone, hvori hele Noten var affattet, var saa stolt og stødende, at den nødvendigviis maatte opirre Gustav, og der var Yttringer deri, der kunde opfattes, som om Rusland vilde appellere fra den svenske Regering til det svenske Folk. Opragt herover eller maaskee glad over at kunne spille den Opragte, erklærede Gustav III strax, at han ikke vilde taale en saadan Fornærmelse, og at han derfor ikke mere vilde anerkjende Rasoumowsky som Gesandt, denne havde at reise inden 8 Dage og det med et bestemt Skib, som blev anviist ham. Uagtet man fra dansk Side beskyldte Gustav III for ved denne Leilighed at have sat sig ud over alle sømmelige Former, og man meente, han havde gjort det for at drive Keiserinden til at begynde Krigen³⁾, var man dog tillige lidet tilfreds med den russiske Note. Reventlow havde iforveien skrevet til Bernstorff, at han vilde gjøre, hvad han kunde, for at faae Rasoumowsky til at undgaae ethvert Udtryk, hvori den svenske Konge kunde see en Fornærmelse. Da den russiske Gesandt siden viste ham Noten, inden han overrakte den, blev han misfornøiet ved at see den Tone, hvori den var affattet, og desuden i høi Grad opragt over at see sig selv spille en Rolle i den, idet man omtalte et Referat, han havde givet Rasoumowsky af en Samtale med den svenske Kancellipræsident Oxenstjerna, som det, der havde gjort det nødvendigt nu at fremkomme med Udtalelser om de russiske Rustningers Beskaffenhed. Alle Forsøg fra Reventlows Side paa at faae

¹⁾ Depeche til Reventlow af 8de Juli og til St. Saphorin af 2den September. Jævnfør Reventlows Depeche af 20de Juni, hvor denne siger, at det vilde have været den russiske Gesandt i Stockholm, Rasoumowsky, kjært, om han kunde have drevet ham til Skridt, der vilde have fremkaldt et personligt Brud imellem ham og Gustav III.

²⁾ Reventlows Depeche af 20de Juni.

³⁾ Depecher fra Bernstorff til St. Saphorin af 28de Juni og 5te Juli. Naar Bernstorff forøvrigt meente, at Rasoumowsky var bleven behandlet paa en Maade, der søgte sin Lige i Historien, da skal jeg dog gjøre opmærksom paa, at man træffer et næsten fuldstændigt Sidestykke dertil i den Maade, hvorpaa den engelske Regering i Aaret 1727 ved en ganske lignende Leilighed behandlede den tyske Keisers Gesandt Palm.

Forandringer baade i den ene og den anden Henseende, førte ikke til mere end nogle ubetydelige Ændringer¹⁾. Bernstorff deelte ganske hans Synsmaade og skildrede for St. Saphorin Noten som lidet heldig²⁾. Den samme russiske «fierté» og «hauteur», hvoraf den danske Regering her saae uheldige Virkninger, og som den stedse klagede over selv at være Gjenstand for, var den fremfor Alt til Besvær, fordi den saae, at det netop var disse Egen-skaber, der havde bragt Rusland i en temmelig isoleret Stilling i Europa³⁾. Bernstorff kritiserede i det Hele Ruslands Politik paa denne Tid skarpt. I en fortrinlig skrevet Depeche til St. Saphorin af 15de Juli fremhæver han, hvor forkeert den russiske Regering har handlet i kun at stille sig i et venskabeligt Forhold til Keiseren. Den har tabt baade Preussens, Spaniens og Englands Venskab, det sidste ved sin Iver for den væbnede Neutralitet⁴⁾, den lægger ikke Mærke til, at det Forbund, der allerede maa gjælde for afsluttet imellem England, Preussen og Holland, stræber efter at knytte andre Stater til sig og vil lade Sverige træde til, saasnart det ikke mere vil tage Hensyn til Rusland. Paa den anden Side har Rusland ikke sluttet sig aabent til Frankrig, det staaer og vakler imellem England og Frankrig uden at kunne bestemme sig for nogen af dem. Under saadanne Forhold vilde det være meget farligt for Danmark «at være alene og udelukkende knyttet til det».

Den politiske Stilling efter Udbruddet af den svensk-russiske Krig, indtil de norske Tropper rykke ind paa svensk Grund.

Det var saaledes langtfra, at Regeringerne i Petersborg og Kjøbenhavn ved Midten af 1788 vare fornøiede med hinanden. Men da bragte Gustav IIIs Fredsbrud det gjensidige Misnøie til i nogen Tid at vige tilbage. Rusland, der kun kummerlig var beredt til at tage imod Svenskernes Angreb, trængte stærkt til en Haandsrækning fra Danmarks Side og krævede i Juli den ved Traktaten af 1773 fastsatte Hjælp. Selv om Klagerne over, at den danske Regering ikke var optraadt mere energisk i Sverige, ikke forstumme⁵⁾, bliver Tonen snart i det Hele venligere; det antydes blot, at hvis Danmark nu ikke viser sig virksomt, vil det

¹⁾ Depeche til Bernstorff af 20de Juni; smilgn. hans Dom over Rasoumowskys Note i Depechen af 24de Juni.

²⁾ Depeche af 28de Juni. St. Saphorin havde samme Opfattelse (Depeche af 4de Juli og Apostille til Depeche af 18de Juli) og beskylder (Depeche af 7de Oktober) Rasoumowsky for at have «*gâté les affaires*».

³⁾ See f. Ex. Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 12te Juli.

⁴⁾ Bernstorff fastholder her i en parenthetisk Bemærkning sin Anskuelse fra 1779 og 1780 om denne, at den var «*nuisible à nous depuis que tant de puissances y sont admises*»; man træffer jævnlig i Depecher fra ham og forskellige danske Diplomater Klagen over, at den har ødelagt det venskabelige Forhold imellem England og Rusland, som var af en saa overordentlig Betydning for Danmark.

⁵⁾ Apostille til Depecherne fra St. Saphorin af 18de Juli og 12te August.

nødvendigiis indvirke paa Ruslands Opfattelse i Fremtiden af sit Forhold til det¹⁾. Paa samme Tid gives der baade Forsikringer om, at Russerne meget snart ville være Svenskerne fuldstændig voxne i Finland, om at der er Misfornøielse imod Gustav III imellem Finnerne, at Danmark Intet har at frygte fra Englands og Preussens Side, og at navnlig Preussen indtager en særdeles velvillig Holdning²⁾. Efterat Regeringen i Petersborg har faaet Underretning om, at Danmark officielt har erklæret at ville hjælpe den, stige Venskabsforsikringerne fra dens Side, det loves, at Keiserinden ikke vil skille sine Interesser fra Danmarks, og at hun vil virke for en Tilbageførelse af den svenske Forfatning til de mere republikanske Former fra Tiden før 1772³⁾.

Gustav III havde imidlertid vedblevet med at vise Danmark Opmærksomhed og arbejde paa at faae det til at holde sig roligt, i det Mindste i den første Tid. Et Besøg, han gjorde hos den danske Gesandt Reventlow, er et tydeligt Vidnesbyrd herom. Efterat han nemlig var gaaet ombord for at seile til Finland, hindrede Modvind ham i flere Dage fra at kunne naae ud i rum Sø, og en af disse benyttede han da til at overraske Reventlow med et Besøg paa hans Landsted, der laae ved Kysten i Nærheden af Stockholm. I en meget levende Samtale skildrede han med den ham eiendommelige Veltalenhed Ruslands skammelige Rænker i Sverige, ganske som han havde gjort det i sit Brev til Kronprinds Frederik af 18de Juni. «Han var imidlertid, sagde han, vis paa, at selv om hans Under-saatter under almindelige Forhold lode sig beherske af Partilidenskaber, vilde dog det første Kanonskud bringe Nationalfølelsen til at blusse op og faae dem til at kjæmpe med Tapperhed. Men selv en mindre heldig Fred vilde være at foretrække for den daværende Tilstand». Dette Besøg var nu vistnok, som Reventlow meente⁴⁾, beregnet paa at skulle give Svenskerne et Indtryk af, at Forholdet til Danmark var godt; men det var tillige et nyt Beviis paa Gustavs Lyst til at godtgjøre for denne Magt, hvorledes Selvforsvar krævede et Brud med Rusland. Det var de samme Argumenter, som han faa Dage efter paany gjorde gjældende for den danske General Mansbach, da denne blev sendt til Finland for at komplimentere ham, ligesom han paa sin Side havde ladet Kronprindsen af Danmark komplimentere under hans Reise op til Norge⁵⁾. Utvivlsomt havde Gustav Ret i, hvad han saaledes sagde om Rusland; det

1) Apostille til Depeche fra St. Saphorin af 22de Juli.

2) Apostille til Depeche fra St. Saphorin af 1ste August, Depeche fra Samme af 22de August, Apostille til Depeche af 29de August, Depeche af 9de September. Derimod omtales det slet ikke, at Preussen, som vi siden skulle see, omtrent i Midten af August søgte at mægle imellem Rusland og Sverige, hvad der næppe kunde siges at vidne om en meget velvillig Holdning fra dets Side.

3) Depeche fra St. Saphorin af 26de August og Apostille til Depeche af 12te September.

4) Depeche af 27de Juni.

5) See Mansbachs Indberetning om sit Ophold i Finland til Prinds Carl af Hessen. Dette Aktstykke, der findes i Udenrigsministeriets Archiv, haaber jeg snart at kunne meddele paa et andet Sted.

er dette, der retfærdiggjør hans Angreb paa denne Stat. Ligeledes havde han Ret, naar han ligeoverfor Mansbach udviklede, at Krig imellem Danmark og Sverige var til begge disse Staters gjensidige Ødelæggelse, og hvorledes det aldrig kunde stemme med «det danske Folks» Tarv at bidrage til, at Sverige blev underkuet af Rusland. Ganske lignende var den Tone, hvori hans Dronning Sophia Magdalene noget senere skrev til Christian VII, der var hendes Broder, om Danmarks og Sveriges fælles Interesser¹⁾. Det var endelig den samme Tankegang, der traadte frem igjennem en Skrivelse fra den svenske Chargé d'affaires i Kjøbenhavn, d'Albedyhll, af 8de August til Bernstorff²⁾, hvori han i de stærkeste Udtryk besværgede denne om endelig ikke at hjælpe Rusland. Kun var det Skade, at disse i og for sig ubestridelige Argumenter kom fra en Regerings Side, der for saa faa Aar siden vitterlig havde ønsket en Alliance med Rusland for at kunne angribe Danmark, og som man havde Mistanke om, endnu for et halvt Aar siden havde næret en lignende Plan. Det var desuden umuligt at komme bort fra Traktatens tydelige Bud. Men selv da den danske Regering officielt havde erklæret at ville hjælpe Rusland, skete der endnu et Skridt fra svensk Side for at holde den tilbage. Den 19de August, nemlig samme Dag, hvorpaa den danske Deklaration om dets Deeltagelse i Krigen var bleven overrakt det svenske Gesandtskab i Kjøbenhavn, erklærede d'Albedyhll til Bernstorff ifølge Befaling fra sin Konge, at denne indsaae Nødvendigheden af at slutte Fred, at han kastede sig i sin kongelige Svogers Arme og bad ham indstændig om at mægle Fred og Overeensstemmelse igjen imellem ham og Rusland, idet han lovede snart at udtale sig nærmere³⁾. Omtrent i de samme Dage havde Gustav ladet den Mand, der under hans og Oxenstjernas Fraværelse fungerede som Kancellipræsident og ledede de udenrigske Sager i Stockholm, nemlig Grev Düben, oplæse en Note for Reventlow, hvori dels paany det Fordærlige i en Krig imellem Danmark og Sverige blev paa-viist, dels Danmark blev opfordret til at arbeide paa at udjævne Striden (*concilier les esprits*); men hvori Gustav tillige fremhævede det Billige i at han fik nogen «*dedommagement*»⁴⁾. Endnu i Slutningen af August blev denne Opfordring fornyet⁵⁾; men det var, som da ogsaa

¹⁾ See Danske Magasin III, 6te Bind, hvor dette Brev er meddeelt af Professor Schiern. En Afskrift af Christian VII's Svar, der utvivlsomt var konciperet af Bernstorff, findes i Udenrigsministeriets Registraturprotokol for 1788.

²⁾ Eggens: Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Grafen Bernstorff. Bilag XXXI.

³⁾ Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 23de August: «*que ce prince (Gustav III) nous declare, qu'il sent la necessité de faire la paix, qu'il se jette entre les bras du roi son beau frere, qu'il le rend maitre des conditions et qu'il le prie instamment de moyenner le retablisement de la tranquillité et de son harmonie avec la Russie, promettant de s'expliquer plus en detail par le courier prochain.*»

⁴⁾ En Afskrift af denne Note er vedlagt ved en Depeche fra Reventlow af 19de August.

⁵⁾ Depeche fra Bernstorff af 30te August til St. Saphorin og Rundskrivelse af samme Dato til forskjellige danske Gesandter.

den danske Regering anede, blot lagt an paa at holde Danmark tilbage fra at tage aktiv Deel i Krigen og paa at give sig selv et Udseende af at være fredelskende¹⁾.

Ligesom den danske Regering kun med liden Glæde havde seet det trække sammen til Krigen mellem Sverige og Rusland, saaledes maatte det endelige fuldstændige Brud vække dens Bekymring²⁾. Navnlig efterat den havde lært det Ultimatum af 12te Juli at kjende, som Gustav III lod en Legationssekretær Schlaff overrække i Petersborg, var det den klart, at det maatte blive en haardnakket Krig; ethvert Haab om en fredelig Udjævning var tilintetgjort³⁾. Imidlertid havde den selv modtaget Opfordringen fra Ruslands Side om at yde den traktatmæssig fastsatte Hjælp.

Da Alliancetraktaten af 1773 var et Forsvarsforbund, gjaldt det om, hvem der var Angriberen; kun hvis Sverige havde begyndt Krigen, var det Danmarks Pligt at hjælpe. Den danske Regering vilde først oppebie et svensk Manifest om Krigen Begyndelse, inden den erklærede sig. Det, skriver Bernstorff⁴⁾, skyldte vi Kongen af Sverige og hele Europa. Han lod derfor den svenske Gesandt i Kjøbenhavn Sprengtporten, spørge, om der vilde blive udstedt et saadant Manifest; men da denne svarede, at han var aldeles uden Instruxer i saa Henseende, kunde den danske Regering ikke blive ved at vente herpaa⁵⁾. Man tøvede imidlertid med at tage en afgjørende Beslutning, indtil Kronprinds Frederik, der netop var i Norge, kom tilbage herfra. Dette skete d. 10de August, Sagen drøftes derpaa i et Statsraad d. 15de August, og der gives Rusland et bejaende Svar paa dets Opfordring. Den 19de udstedes der Deklaration herom baade til det svenske Gesandtskab og til de forskjellige andre Regeringers Gesandter i Kjøbenhavn⁶⁾. Det var forgjæves, at den svenske Chargé d'affaires d'Albedyhll havde tilsendt Bernstorff den tidligere nævnte Skrivelse af 8de August, hvori han stræbte at godtgjøre, at det var Rusland, der ved sine Rustninger havde truet Sverige, og at det ogsaa var fra dets Side, at Krigen var begyndt⁷⁾. Den danske Regering maatte her, hvor de russiske og svenske Paastande stode ligeoverfor hinanden, gaae efter Sandsynligheden⁸⁾, og da den vidste, hvor langt det var fra, at Rusland havde

¹⁾ Det er utvivlsomt disse Skridt, hvortil Gustav III sigter, naar han i Begyndelsen af August skriver til Rigsdrosten Wachtmeister, at han ved sine Underhandlinger vilde gjøre Alt, hvad han kunde, for at holde Danmark tilbage, men at man imidlertid skulde søge at opflamme Nationalhadet imod de Danske. See B. v. Beskow: Om Gustaf III såsom konung och menniska, 4de afdelingen, S. 130 (Svenska Akademiens handlingar 42dra delen).

²⁾ Depeche fra Bernstorff til Reventlow af 22de Juli.

³⁾ Bernstorff udtaler sig med megen Bitterhed om denne Note i en Depeche til de forskjellige danske Gesandtskaber af 5te August og i en særlig Depeche af samme Dato til Reventlow.

⁴⁾ Depeche til Reventlow af 26de Juli.

⁵⁾ Depeche til St. Saphorin af 2den August.

⁶⁾ Disse Aktstykker findes hos Eggers som Bilag XXXIII og XXXIV.

⁷⁾ Ganske det Samme fremhæves i den Skrivelse, som Düben oplæste for Reventlow, og hvoraf denne giver en Afskrift i sin Depeche af 19de August.

⁸⁾ See Bernstorffs Svar af 12te August paa d'Albedyhlls Brev; det staaer hos Eggers som Nr. XXXII.

ønsket under sin Tyrkekrig tillige at faae Sverige paa Halsen, kunde den ikke Andet end ansee Gustav III for Angriberen; ogsaa hans egne Udtalelser i hans Brev til Kronprindsen af 18de Juni talte derfor. Hvad man nu føler sig stemt for tildeels at indrømme Gustav III, at en Krig, der gik ud paa at gjøre en Ende paa Ruslands farlige Rænker, særlig i Finland, maatte kaldes en Forsvarskrig, var ikke Noget, som den danske Regering dengang kunde tage Hensyn til, selv om den ogsaa havde villet.

Men, hvor stor en Hjælp skulde og vilde Danmark da yde Rusland? Dette var fastsat ved Traktaten af $\frac{1}{12}$ August 1773. Da denne Traktats Bestemmelser hidtil have været ubekjendte, skal jeg her meddele de vigtigste af dem efter en Afskrift i Udenrigsministeriets Archiv. I § 3 fastsættes det, at hvis Rusland bliver angrebet af en anden Magt, skal Danmark hjælpe det med 12000 Mand Landtropper og 15 Krigsskibe, og hvis Danmark bliver angrebet, skal Rusland komme det til Hjælp med 20000 Mand Landtropper og 10 Krigsskibe. § 4 lyder ordret saaledes: *Si la puissance qui aura fait la dite attaque contre l'une ou l'autre des deux hautes parties contractantes se trouve voisine de la partie non attaquée, alors la dite partie non attaquée convertira en une diversion directe contre les etats de l'ennemi de son allié le secours dont l'envoi se trouve spécifié par l'article ci-dessus, et agira d'abord contre les dits états avec une force parfaitement équivalente à la force du dit secours, selon qu'il sera concerté et jugé de bonne foi entre les hautes parties contractantes (le cas echeant) lequel des deux moyens, ou l'envoi du secours ou sa conversion en une diversion directe, seroit le plus propre à faire cesser la dite attaque et pourvoir plus efficacement à la defense de l'allié attaqué.* Næppe kan Nogen læse denne Paragraph igjennem, uden at han maa tænke sig, at Sverige er den Nabomagt, man vil sikkre sig imod, og imod hvilken man vil hjælpe hinanden ved slige Diversioner. Det var netop de formeentlig fælles Interesser ligeoverfor Sverige, der havde fremkaldt Traktatens Afsluttelse. Ja der er næppe engang nogen anden Nabomagt, paa hvilken der kan tænkes. Sverige var den eneste af Danmarks Nabostater, fra hvis Side der var Mulighed for, at Rusland kunde blive angrebet, og selv om ogsaa Rusland i Kraft af denne Paragraph var forpligtet til at gjøre en Diversion imod Preussen, hvis dette angreb Danmark, saa tænkte man, da Traktaten blev sluttet, ganske vist ikke paa Sligt. Preussen hørte dengang netop til de Stater, der vare uvenlig stemte imod Gustav III, og det af samme Grund som Rusland og Danmark, fordi han havde udvidet Kongemagten ved Revolutionen 1772. Man kan derfor kun forbauses, naar man gaaer over til § 5 i Traktaten og der læser, at *«les hautes parties entendent et s'engagent que si la Suede attaque l'une ou l'autre d'Elles, alors la partie non attaquée entrera Elle-même en guerre contre cette couronne comme partie principale.»* Modsætningen imellem denne og den foregaaende Paragraph er slaaende. Den ene Paragraph fastsætter en Optræden som Hjælpemagt, hvor der kun kan tænkes paa, at det er imod Sverige denne Hjælp skal ydes, og i næste Para-

graph bestemmes det, at den ene Forbundsfælle i Tilfælde af Angreb fra Sveriges Side skal være *partie principale* og erklære det Krig, altsaa netop ikke være Hjælpemagt. Efter den Tids almindelige folkeretlige Vedtægter var der en stor Forskjel paa at optræde som *partie principale* og som *partie auxiliaire*. Det Sidste gjaldt ikke som en Krigserklæring, og mange fredelige Forhold bevaredes ligeoverfor den Stat, imod hvilken man ydede Hjælpen.

Hvor forunderligt nu end Traktaten var affattet, er det aabenbart, at den berettigede den russiske Regering til i 1788 at kræve, at Danmark skulde erklære Sverige Krig og tage Deel i Kampen som *partie principale*. Utvivlsomt har den ogsaa gjort Fordring herpaa¹⁾. Men saavidt havde den danske Regering ingenlunde Lyst til at gaae; den følte sig i Øieblikket stærkt trykket ved den Traktat, som den hidtil havde anseet for et udmærket Værn. Hvor fjendtlig den end var stemt imod Gustav III personlig, ønskede den ingenlunde Sverige knuust eller selv blot dettes Landomraade formindsket. «*Eure Majestät,*» hedder det i en af Christian VII approberet Forestilling af Bernstorff af 13de Juni, «*sind mit Ihren Besitzungen zufrieden. Sie wünschen nicht dieselbe auf Unkosten Ihres Nachbahr's zu vergrössern*²⁾. *Sie wünschen eben so wenig dass Russland Eroberungen auf schwedischer Seite machen und dass dadurch Dännemarks Freundschaft weniger wichtig für dasselbe werde*³⁾». Den samme Betragtning blev gjort gjældende af Bernstorff i den Forestilling, han forelagde Kongen i Statsraads-mødet d. 18de August, da man vedtog Svaret paa Ruslands Opfordring. Han fremhævede

1) Vel har det ikke været muligt at finde den russiske Note, hvorved Hjælpen afkræves Danmark; men deels fremgaaer dette af Forhandlingerne i det Følgende, deels nævner St. Saphorin i en Depeche af 15de Juli § 5 i Traktaten som en af de Paragrapher, hvorpaa Rusland har støttet sin Fordring, og Bernstorff taler i en Depeche til St. Saphorin af 27de December om «*notre refus de declarer la guerre à la Suède*».

2) Som et Exempel paa, hvor falsk man ikke sjælden har opfattet Danmarks Planer og Holdning under denne Krig, skal jeg anføre, at man i et anseet nyere historisk Værk, nemlig Hermann: *Geschichte des russischen Staates* 6ter Band (udk. 1860) S. 196 læser: *Dänemark selbst war nichts erwünschter als eine so gute Gelegenheit, mit Schweden anzubinden und von den Verlegenheiten, in die der König (Gustav III) sich gestürzt hatte, Vortheil zu ziehen*. Lidt efter hedder det: *Man war damals allgemein der Meinung, Russland habe den Dänen den ganzen Küstenstrich bis Gothenburg, für den Fall, dass sie sich desselben bemächtigen würden, gewährleistet*. Ligesaa lidt som man fra dansk Side havde udtalt noget Ønske i den Retning, ligesaa lidt havde Rusland givet noget saadant Løfte.

3) Den danske Chargé d'affaires i Berlin, Rüdinger, skriver i en Depeche til Bernstorff af 21de Oktober 1788, at den preussiske diplomatiske Udsending, Baron Boreck, fra Kjøbenhavn havde indberettet til sin Regering om en Samtale, han havde havt med Bernstorff, og hvori denne havde fortalt ham, at Rusland havde havt den Plan fuldstændig at løsrive Finland fra Sverige, men at han ikke havde villet give sit Samtykke dertil «*par ce qu'il aurait trop dérangé l'équilibre;*» man var derefter blevet enig om, at de danske Tropper skulde falde ind i Bahu. — Destoværre har Bernstorff ikke i sine Depecher talt herom, saa at det er vanskeligt at sige, om dette er korrekt eller ikke. Men det er et yderligere Vidnesbyrd om, at Danmark ikke ønskede, at Rusland skulde gjøre Erobringer fra Sverige, naar Bernstorff i en Depeche til Rüdinger af 6te September 1788 skriver: «*vi gjøre og vi ville gjøre Alt i Verden, for at Rusland ikke skal faae Lyst til at udvide sig paa Sveriges Bekostning,*» en Plan, han forevrigt ikke troer, at det har.

netop her, at det stred imod Danmarks Interesse «*es gegen Schweden aufs äusserste zu treiben.*» Dette var en af hans Hovedgrunde imod at yde Hjælpen i det Omfang, som § 5 i Traktaten frembød. «Vi have fremdeles», udtalte han, «ingen virkelig Ret og kunne efter min Følelse aldrig ved en hemmelig Traktat med en tredie Magt faae Ret til med vor hele Styrke at føre Krig imod en Nation, med hvilken vi ligeledes havde sluttet Traktater og leve i Fred.» Han paastod, at man ved Traktatens Afsluttelse aldrig havde tænkt sig Muligheden af, at Sverige ved et Angreb paa det overlegne Rusland vilde udsætte sig for den Fare at komme imellem en dobbelt Ild, og at Traktaten egentlig havde havt Danmarks Sikkerhed til Maal.

Hvor glædeligt det end er saaledes at faae et afgjørende Beviis for, at den danske Regering ikke ønskede Sverige formindsket, kan man dog ikke Andet end skarpt kritisere en Minister, der havde afsluttet en Traktat, hvis ene Hovedbestemmelse han selv siden i den Grad maatte bryde Staven over. Hvad skulde en Paragraph betyde, naar man ingen Ret havde til at udføre den? Fremdeles var det en aldeles uvedkommende Betragtning, at det var Danmarks Sikkerhed, som havde været Øiemedet med Traktaten. Man havde naturligviis ogsaa fra russisk Side regnet paa at kunne faae Fordeel af Traktaten, og det blev senere ligefrem sagt til St. Saphorin af den russiske Vicekantzler Ostermann, at Alliance-traktaten havde været Betingelsen for at Rusland havde villet indlade sig paa det af Danmark saa stærkt attraaede holsteenske Mageskifte¹).

Endelig fremhævede Bernstorff i Statsraadet, at Ruslands egne Interesser ligesaa godt som Danmarks krævede Maadehold; thi det vilde være betænkeligt at ophidse England og Preussen, der aldrig vilde tillade Sveriges Undergang og let kunde frygte for, at Sligt var en aftalt Plan imellem Rusland og Danmark. Det var ovenikjøbet umuligt for den danske Regering i Øieblikket at yde en større Hjælp end den, der var fastsat ved §§ 3 og 4.

Disse forskellige Hensyn og Grunde, foruden det naturlige Ønske at slippe saa billigt som muligt fra den ubehagelige Sag, vare afgjørende for den danske Regerings Beslutning, og det blev vedtaget overensstemmende med Bernstorffs Forestilling, at man vilde yde den Hjælp, der var fastsat ved de to sidstnævnte Paragrapher, men ikke gaae videre.

Paa at efterkomme disse Paragrapher havde Regeringen allerede i nogen Tid beredt sig. Man havde netop i Forsommeren holdt Troppesamling og Manoeuvre i Norge, hvor der ikke havde været afholdt nogen saadan i 15—16 Aar, 10000 Mand vare blevne samlede ved Frederiksstad og 6000 ved Throndhjem²), og selv om disse Tropper vare sendte hjem efter endt Manoeuvre, havde man dog Alt paa rede Haand til hurtig at samle dem igjen. Ogsaa i selve Danmark var der blevet mobiliseret en Deel Tropper, og 6 Linieskibe for-

¹) See Depeche fra St. Saphorin af 2den Decbr. og navnlig Apostille til Depechen fra Samme af 26de Mai 1789.

²) Depechen fra Bernstorff til St. Saphorin af 10de og 14de Juni, og af 5te Juli.

uden nogle Fregatter og mindre Skibe¹⁾ vare blevne udrustede. Ifølge § 4 i Traktaten kunde Danmark, som det vil erindres, ikke selv alene bestemme, om det vilde forene sit Hjelpekorps med de russiske Tropper eller gjøre en Diversion paa egen Haand. Rusland havde her en væsenlig Stemme med, og da det ønskede Hjælpen ydet i Form af en Diversion²⁾, gjorde man sig færdig til saasnt som muligt at kunne lade de 12000 Mand rykke ind fra den norske Grændse. Prinds Carl af Hessen, Christian den 7des Svoger, der var høistkommanderende General i Norge, skulde anføre dem. De danske Krigsskibe skulde virke i Forening med 3 store russiske Linieskibe, der under Anførsel af Admiral Dessin allerede iforveien vare komne til Kjøbenhavns Rhed, og i Forening med de russiske Skibe, som maatte støde til fra Archangel.

Efterat den danske Regering havde fattet sin Beslutning om, i hvilket Omfang den vilde yde Hjælpen, gjaldt det om at motivere denne Beslutning for Rusland, hvis Ønsker man kun tildeels havde opfyldt. Bernstorff gjorde dette ved en med Dygtighed affattet Memoire, som han overrakte den russiske Gesandt Krüdener³⁾. Efter en Deel Phraser om Gustav den 3dies Snedighed og Ruslands retfærdige Sag siger han: «Der er imidlertid en væsenlig Omstændighed at oplyse. Den danske Konge optræder endnu kun som Ruslands Forbundsfælle (*en auxiliaire de la Russie*), han træder ikke i Begyndelsen frem paa Scenen som *partie principale*. Det har han meent, at baade hans høie Forbundsfælles og hans eget Tarv kræver med bydende Nødvendighed.» Thi, hedder det, det var vigtigt at tage Hensyn til England og Preussen, som ellers let kunde falde paa at optræde til Fordeel for Sverige. Desuden vilde de danske Skridt, saaledes som man havde paatænkt dem, være ligesaa vægtige, som om de vare mere omfattende. Ved en Diversion nemlig fra Norge vilde Danmark nøde Sverige til at erklære det Krig, men naar det skete, vilde «*l'odieux de la mesure*» falde tilbage paa Sverige, medens Danmark vilde komme til at staae som den Magt, der havde viist Maadehold. Endelig var det bedst at optræde saa hurtigt som muligt, og medens man begyndte med en mindre Styrke, vilde man vinde Tid til at ruste større Troppemasser.» Dette var utvivlsomt, hvad der ligeoverfor Rusland kunde siges til Forsvar for Beslutningen. Hvorlidt det i Virkeligheden var Bernstorffs Plan og Haab at tvinge Sverige til at erklære Krig, forat Danmark kunde finde en heldig Leilighed til at optræde som «*partie principale*», har hans nylig nævnte Forestilling klart viist⁴⁾. Hans Argumenter synes i Virkeligheden at

¹⁾ Dette var skeet efter Aftale med Rusland, saaledes som en Forestilling af Bernstorff af 2den Mai viser.

²⁾ Charles de Hesse: *Memoires sur la Campagne de 1788*. S. 15.

³⁾ En Afskrift af denne findes vedlagt ved en egenhændig Skrivelse fra ham til St. Saphorin af 19de August.

⁴⁾ Jævnfør hermed hans Depeche af 20de August til Reventlow, hvori han skriver, at den danske Regering vilde blive «*tres affligé*», hvis Gustav III faldt paa at erklære Danmark Krig og derved tvang det ind paa en Bane, der laae ud over dets Ønsker.

være blevne godkendte af den russiske Regering. Et Par Breve fra Keiserinden til Christian VII og Kronprinds Frederik af 8de September udtale hendes Paaskjønnelse af den danske Regerings Politik og dens Deklaration den 19de August¹⁾; man hører heller ikke i længere Tid nogen Klage over, at Danmark ikke gjør nok.

Ligeoverfor Sverige havde den danske Regering, saaledes som flere Steder i det Foregaaende have viist²⁾, aldrig skjult, at den var forpligtet til at yde Rusland Hjælp i Tilfælde af, at Gustav III angreb denne Stat. Man kan ikke lægge den ringeste Vægt paa B. v. Beskows Ytringer, naar han i sit ovenfor omtalte Skrift: Om Gustaf den tredje såsom konung och menneska, 4de affdelningen, S. 186, siger, at til Trods for de Underretninger, Gustav efterhaanden fik om mistænkelige Bevægelser fra Danmarks Side, havde han dog længe bevaret Haabet om Fred med dette Rige *«hvari han äfven stärktes af Bernstorffs förklaringar och af ett särskildt sändebud, general Mansbach, som syntes konungen vara god svensk.»* Dette er en ugrundet Insinuation imod Bernstorff. I fuldstændig Overeensstemmelse med, hvad denne havde ladet Kronprinds Frederik skrive til Gustav den 13de Juni, udtalte Reventlow i Begyndelsen af Juli til Grev Düben, der, som ovenfor er sagt, var Kancellipræsident under Kongens Fraværelse, at Danmark var forpligtet til at hjælpe Rusland³⁾, og Bernstorff skriver udtrykkelig i en Depeche af 8de Juli 1788 til Reventlow, at den danske Konge ikke ønsker, det skal være skjult for den svenske Regering, at han er forpligtet til at hjælpe Rusland med *«des forces tres considerables»*, hvis dette angribes af Sverige. Reventlow skal udtale dette i maadeholdne men bestemte Udtryk for vedkommende svenske Minister *et assez souvent pour qu'il ne soit jamais possible de nous disputer dans la suite le mérite de la franchise et de la sincerité la plus parfaite.* I Begyndelsen af August har Reventlow ogsaa paany talt til Grev Düben om Danmarks Forpligtelse ligeoverfor Rusland og meddeelt, at dette havde krævet Danmarks Hjælp⁴⁾. Naar man har slige Vidnesbyrd for sig, maa man i høi Grad ønske at vide, hvilke *«förklaringar»* fra Bernstorffs Side v. Beskow har tænkt paa. Det maatte have været Udtalelser om, at Danmark ansaae Rusland for Angriberen, og derfor vilde holde sig i Ro; men der er ikke Skygge af Antydning i de danske diplomatiske Aktstykker af, at Sligt har skullet siges eller er blevet sagt. Tvertimod vidner d'Albedyhlls tidligere omtalte Brev til Bernstorff af 8de August⁵⁾ om, at man ikke paa svensk Side var i Uvished om, hvem Danmark ansaae for Angriberen. Hvad endelig General Mansbachs Udtalelser angaaer, da er det vistnok meget muligt, at Gustav III har anseet ham for at være *«god svensk»*; men Mansbach, der var sendt for at overbringe

¹⁾ Disse Breve findes i en Pakke i Udenrigsministeriets Archiv med Udskrift: Breve fra det russiske Hof fra Aarene 1787—88.

²⁾ See Side 10, 16 og 18.

³⁾ Depeche fra Reventlow af 4de Juli.

⁴⁾ Depeche af 9de August.

⁵⁾ Eggers Bilag XXVI.

en Hilsen, havde ikke Grund til Andet end til at være den høflige Hofmand ligeoverfor Kongen; og forsaauidt Gustavs Opfattelse kunde tyde paa, at Mansbach havde overskredet sin Competence og talt om Politik med ham paa en Maade, der kunde vise Retningen af den danske Politik, da fortæller Mansbach ganske vist i sin Indberetning, at Kongen paa en overordentlig aaben Maade havde talt om de politiske Forhold til ham; men han siger udtrykkelig *«je ne repondais pas une syllabe à toute cette harangue»*. Naar Gustav III altsaa har meent i ham at finde en enig Tilhører, da er det næppe Andet end det samme Selvbedrag, hvortil han hengav sig i det Større baade i Frederikshavn 1783 og i Kjøbenhavn 1787.

Ligesaa lidt som Gustav har havt Grund til at klage over at være ført bag Lyset af Danmark med Hensyn til den Politik, det i det Hele vilde følge, hvis han angreb Rusland, ligesaa lidt har han havt Grund til en anden Beskyldning, han har fremsat imod den danske Regering, og som B. v. Beskow i sin blinde Tro paa ham synes at ansee for grundet¹⁾. Gustav den III skriver nemlig i et Brev til Düben den 11te Oktober 1788, at han var bleven meget forbauset over de danske Troppers Indtrængen fra den norske Grændse *«så mycket mera som grefve Bernstorffs utlåtelse till vår ambassadör i Köpenhamn och danske ministerns i Stockholm inneburit, att intet anfall skulle ske från Norge, och det så uttryckligen af grefve Bernstorff, att han tillagt, det förr, än sådant skulle ske med hans samtycke, skulle han nedlägga sitt embete.»* Jeg kan ganske vist Intet sige om den svenske Gesandts Indberetninger, som Gustav her nævner, og som det havde været ønskeligt, at v. Beskow havde undersøgt og meddeelt; men det Hele er fuldstændig utroligt. Det vil nemlig erindres, at den dansk-russiske Traktat af 1773 aldeles ikke gav den Magt, hvis Hjælp blev krævet, Ret til selv alene at afgjøre, paa hvilken Maade den vilde yde denne, men at den, der krævede Hjælpen, tillige havde en væsenlig Stemme med Hensyn til Afgjørelsen af, om den skulle ydes ved en Diversion eller, ved at Hjælpekorpsset stødte til dens egne Tropper. Hvorledes skulde Bernstorff da falde paa at love Noget, som det ikke stod i hans Magt at holde? Det kunde kun tænkes, hvis han paa en lumsk Maade vilde føre Gustav III bag Lyset. Jeg skal ikke lægge Vægt paa, at en saadan Lavhed vilde stride mod Bernstorffs Charakter i det Hele og Aabenheden i den danske Regerings Udtalelser til Gustav, baade under hans Ophold i Kjøbenhavn 1787, og i den følgende Tid; men man maa nøie lægge Mærke til, at det netop stadig er Gjenstanden for Bernstorffs og i det Hele de danske Diplomaters Forbauselse, at Gustav lader Grændsen imod Norge være blottet. Det var, som tidligere er omtalt²⁾, Bernstorffs Hovedgrund til endnu i Juni-maaned at tvivle paa, at Gustav III vilde angribe Rusland, fordi denne vidste, at han i saa Fald vilde udsætte sig for, at Danmark traadte op med. Ligesaa forbauset er Reventlow i

¹⁾ v. Beskow anf. St. S. 214. Note.

²⁾ S. 15.

Begyndelsen af Julimaaned over, at den svenske Regering var saa ubekymret med Hensyn til Danmarks Deeltagelse¹⁾. Endnu i et Brev af 2den September til Prinds Carl af Hessen udtaler Bernstorff sig om Gustavs forbausende Ligegyldighed for Grændsen imod Norge; han kan kun forklare sig den enten som en Følge af et Selvbedrag hos ham eller af, at han havde villet have det svenske Folk til at troe, at han havde sikkret sig en fuldstændig Neutralitet fra Danmarks Side. Hvorledes lader dette sig forene med, at den danske Regering skulde have givet det i Gustavs Brev anførte Løfte? Var dette givet, da var der visselig ikke Grund til at forbauses og til i nogen Tid at drage feile Slutninger af Gustavs Ligegyldighed, men derimod til at gotte sig over, at Sverige var gaaet i Fælden. Naar endelig Gustav III omtaler, at den danske Gesandt i Stockholm havde givet slige Tilsagn, da maa man lægge Mærke til, at man hverken i Bernstorffs Depecher til Gesandtskabet der finder nogensomhelst Instrux om, at Sligt skal loves den svenske Regering, eller i Gesandtskabets Depecher nogen Yttring om, at det har sagt Sligt. Var det virkelig den danske Regerings Plan trædsk at ville føre Sverige bag Lyset, da var det et saa vigtigt Skridt, at det maatte være omtalt i disse Depecher. Hermed haaber jeg, at denne for den danske Regerings og særlig Bernstorffs Ære saa krænkende Beskyldning vil vise sig som fuldstændig ugrundet. Gustav den 3die maa selv bære Ansvarret for den Letfærdighed, hvormed han har fremsat den.

Nu da Danmark skulde til at kjæmpe paany med Sverige, gik man ikke herhjemme til Kampen med det gamle Svenskerhad. Det bekjendte Tidsskrift «Minerva» viser tilstrækkeligt, hvorlidt man i de dannede Kredse holdt af at drage dette frem igjen; der tales jævnlig her om de «brave Svenske», om «den agtværdige svenske Nation», og det er en for den almindelige Stemning karakteristisk Udtalelse, naar det i dette Tidsskrift hedder: Hver ærlig Mand i hele Skandinavien ønsker Fred imellem Danmark og Sverige. Det var den samme Stemning, der mødte den svenske Forfatter Thorild, da han i Begyndelsen af Halvfemserne opholdt sig i Kjøbenhavn, og bragte ham til at fremsætte den forøvrigt vistnok overdrevne Yttring, at medens man her afskyede Russerne og Tydskerne, var man enig om at beundre Gustav III²⁾. Ogsaa d'Albedyhll, der flere Gange er bleven omtalt som svensk Chargé d'affaires i Kjøbenhavn netop paa den Tid, Fjendtlighederne begyndte, siger i et Skrift, han forfattede kort efter³⁾: *Jeg känner ej heller någon enda uplyst Dansk, vare sig enskild eller hög्रे Embetsman, som hos sig hyser eller hos andra billigar den gamla dårskapen, at hata Sverige.*

Der er derfor heller ikke i de danske Regeringsdepecher Nogetsomhelst, som tyder

¹⁾ Depeche af 4de Juli.

²⁾ Atterbom: Svenska Siare och Skalder V, 107.

³⁾ Afhandlingen «Ögonkast på Ställningen i Norden emot slutet af 1789» i hans Skrifter af blandadt Innehåll (Nyköping 1799), I, 80.

paa Fjendskab imod det svenske Folk; dette, sagde man, var «uskyldigt» blevet trukket ind i Krigen¹). Det var Gustav III, som man frygtede og hadede, og man meente, at i det Mindste den velstaaende og dannede Deel af Svenskerne gjorde det Samme. Utvivlsomt var der hos Mange i Sverige, særlig hos Adelen, et stærkt Misnøie imod Gustav; den danske Regering, som stedse holdt Forbindelse vedlige med Oppositionspartiet, fik igjennem dettes Skildringer overdrevne Forestillinger om denne Misstemnings Omfang, og, hvad der var skeet paa Rigsdagen 1786, gjorde det ikke unaturligt, at den laante slige Fortællinger Øre. Gustav havde, skriver Bernstorff i sin Instrux til Reventlow af 18de April 1788, gjort saa mange ukonstitutionelle Skridt, at man derved levende blev mindet om Carl den 2dens Regering i England, og at Nationen bittert klagede derover; det var, skrev han ved en anden Leilighed, en almindelig Yttring imellem Svenskerne, at under en Stemning som den daværende vilde Revolutionen i 1772 have været en Umulighed²), og han meente³), at om Gustav III end kunde støtte sig til den lavere Deel af Folket (*le peuple ou plutôt la populace*), saa vare dog de andre Klasser af Folket rede til at forene sig imod ham. Imidlertid synes det, som om flere Kjendsgjerninger havde maattet give den danske Regering et andet Indtryk af Forholdene. Den danske Chargé d'affaires Rosenkrantz havde i Begyndelsen af 1787 klaget over den isolerede Stilling, som det danske Gesandtskab indtog i Stockholm, og over at det var saa vanskeligt at faae gode Underretninger om svenske Forhold⁴). Reventlow klager over det Samme i Sommeren 1788 og tilføier, at det russiske Gesandtskab har ligesaa vanskeligt ved at faae Noget at vide⁵). Baade i 1787 og 1788 skildres Svenskernes Nationalfølelse ligeoverfor deres Naboer som meget levende. Det hedder i en Depeche fra den danske Chargé d'affaires i Stockholm i Efteraaret 1787: Svenskerne hade af Hjertet deres Naboer baade imod Øst og imod Vest og hengive sig villig til Forestillinger om Fordele, de kunne vinde over dem, hvor utrolige de end ere⁶). Reventlow skriver i 1788, at ligeoverfor Rusland er Svenskeren ifølge sin stolte Charakter mere tilbøielig, end man troer, til at tage Parti med sin Konge⁷), og at den svenske Nation let lader sig rive hen af de samme Storhedsdrømme, der beruse Gustav⁸).

Heri laae der, som det snart skulde vise sig, noget Sandt, og selv om egennyttige Hensyn have havt stor Deel i Gustavs Krigsplaner 1788, saa var det dog et fuldstændigt Feilsyn af Bernstorff, naar han meente, at Angrebet paa Rusland aldeles ikke havde nogen «national»

¹) Depeche fra Bernstorff til Reventlow af 9de August 1788.

²) Depeche til St. Saphorin af 13de November 1787.

³) Depeche til Reventlow af 3die September 1788.

⁴) Depeche af 2den Februar 1787.

⁵) Depeche af 6te Juni 1788.

⁶) Depeche af 13de November 1787.

⁷) Depeche af 13de Juni 1788.

⁸) Depeche af 15de Juli.

Interesse for Svenskerne¹⁾. Bernstorff dømmer vistnok tidt sandt og træffende om de almindelige europæiske Tilstande; men han opfatter stedse Forholdene i Sverige aldeles galt. Han, og de danske Statsmænd i det Hele, saae saa eensidigt paa de Angreb, hvormed Gustav III's Ærgjerrighed og Hævnlyst truede, at de aldeles ikke kunde faae Øiet op for, at denne «ubehagelige Nabo»²⁾ havde den store Fortjeneste at have gjort Ende paa Anarchiet i sit Rige, og at han deels derved, deels ved sin stærke svenske Nationalfølelse, havde vundet en Folkegunst, som hans senere Feilgreb ingenlunde havde kunnet tilintetgjøre hos Hovedmassen af Folket. Man hengav sig til Forestillinger om, at det svenske Folk saae paa ham med lignende Øine som dem, hvormed man selv betragtede ham; ja, skjøndt det lyder utroligt, det seer ud, som om man meente, at Svenskerne med Hensyn til deres egne Forhold vare bedst tjente med, at Forfatningen før 1772 blev indført igjen. Blindheden kunde ikke være større; der lader sig kun sige til dens Undskyldning, at den ikke overgik den, Gustav selv viste med Hensyn til Norge, idet han meente, at Folket her ønskede en Tilintetgjørelse af Forbindelsen med Danmark, og at det med Glæde vilde hilse ham selv som Befrier, naar han frelste det for det danske Aag.

Hvor skjævt nu end den danske Regering dømte om Forholdene i Sverige, saa kunde den netop med dette Syn ikke tænke paa at sætte de nationale Lidenskaber imod Svenskerne i Bevægelse. Ja den stræbte endog efter at fjerne, hvad der kunde give Striden en saadan Charakter, af Frygt for at Gustav skulde kunne drage Fordeel deraf. Det vakte derfor dens levende Harme, at en Afdeling af den russiske Eskadre, der laae i Sundet, i Begyndelsen af August 1788 opbrændte Fiskerleiet Rå tæt ved Helsingborg. Ligesom Kronprinds Frederik strax viste sin Opfattelse af denne Voldsdaad ved at sende en Gave paa 800 Rdlr. til de fattige Fiskere, og en Deel Damer i Kjøbenhavn fulgte dette Exempel ved at foretage en Indsamling til Bedste for dem³⁾, saaledes lod Bernstorff St. Saphorin klage herover i Petersborg⁴⁾. Man fandt det baade i og for sig afskyeligt, og man vidste, at slige Skjændigheder vilde være et ufeilbart Middel til at vække Svenskernes Harme baade imod Russerne og de Danske som dissers Forbundsfæller.

Den danske Regerings Beslutning at begrænde sin Deeltagelse i Krigen til det mindst Mulige havde, som det vil erindres, ikke blot havt sin Grund i Ulyst til «at bringe Sverige til det Yderste», men ogsaa i Frygten for, at England og Preussen let kunde føle sig opfordrede til at blande sig i Kampen. Det var ikke tom Tale, naar Bernstorff havde mindet Rusland herom i sin tidligere omtalte Memoire af 19de August. Jo stærkere Begivenhedernes Knude strammedes, desto mere var hans Opmærksomhed henvendt paa disse Magter.

¹⁾ Depeche til Reventlow af 9de August 1788.

²⁾ «*Un tel voisin est un grand malheur*», skriver Bernstorff i sin Depeche til St. Saphorin af 31te Mai 1788.

³⁾ See Minerva, 13de Bind, S. 401.

⁴⁾ Depeche til St. Saphorin af 12te August.

England var i længere Tid den af dem, der indtog den meest uvillige Holdning. Det havde reent ud afslaaet at være med om at virke for Fredens Vedligeholdelse imellem Sverige og Rusland, og Bernstorff havde deraf faaet det Indtryk, at det stod bag ved og opmuntrede den svenske Konge eller i det Mindste sikrede ham imod de uheldige Følger, hans Skridt kunde have¹⁾. Han vidste godt, at der i længere Tid var forhandlet ivrig fra svensk Side baade med England og Preussen, og den engelske Gesandt Elliots hele Opræden indgav ham den Formodning, at England vilde have Danmark til at opsætte at yde Hjælp til Rusland, indtil det selv i Forening med Preussen havde faaet de to krigførende Stater til at overlade sig Fredsmæglingen²⁾. Efterat Danmark havde udstedt sine Deklarationer af 19de August, henvendte Elliot sig da ogsaa til Bernstorff for i sin Regerings Navn at opfordre den danske Regering til at modtage Englands, Preussens og Hollands³⁾ forenede Mægling og anmode den om at opfordre Rusland til ligeledes at lægge sin Sag i disse forenede Magters Haand. Bernstorff svarede herpaa, at Danmark allerede tidligere selv havde opfordret de andre Hoffer til at mægle og derved viist sin Kjærlighed til Freden, at Rusland vistnok ogsaa ønskede Fred, men at man maatte være vis paa, at det Samme var Tilfældet med den svenske Konge, og at denne som den, der havde været Angriberen, burde gjøre de første Forslag⁴⁾.

Preussens Opfattelse havde i disse Maaneder været mindre klar. Det havde ikke paa saa bestemt en Maade som England afviist den danske Opfordring til at mægle, og dets Diplomater havde jævnligen fremhævet, hvor langt det var fra, at Preussen havde nogen Deel i den svenske Konges Politik eller billigede den⁵⁾; men ved Siden deraf blev det dog udtalt, at Ligevægten i Norden havde stor Interesse for Preussen, og at det ikke vilde taale, at Sverige blev *ecrasé*; ja det blev endog i Slutningen af August erklæret den danske Chargé d'affaires i Berlin, Rüdinger, at det var af Betydning, at man ikke tilbageførte Frihedstidens Forfatning i Sverige, da det blot vilde have til Følge, at den russiske Gesandt blev den styrende i Sverige, paa samme Maade som han for Tiden var det i Polen⁶⁾. Et Par Dage iforveien havde den preussiske Ministerpræsident Herzberg udtalt sig for Rüdinger om Englands og Preussens Lyst til at mægle imellem de nordiske Magter⁷⁾, paa en lignende Maade, hvorpaa Elliot havde udtalt sig for

1) Depeche til Reventlow af 15de Juli.

2) Depeche til den danske Chargé d'affaires i London Schönborn af 29de Juli.

3) Denne Stat maatte siden de bekjendte Uroligheder i 1787 blindt følge Englands og Preussens Befalinger, og den var i August 1788 bleven knyttet til dem ved en Trippelalliance. Den maa i det Følgende stedse tænkes med ved Englands og Preussens fælles Skridt.

4) Depeche fra Bernstorff til Schönborn af 26de August.

5) Depecher fra Reventlow af 1ste og 29de Juli samt 9de Septbr., fra den danske Chargé d'affaires i Berlin, Rüdinger, af 19de og 23de August, fra Bernstorff til Reventlow af 9de August og til Gesandtskabet i Berlin af 12te August.

6) Depeche fra Rüdinger af 30te August.

7) Depeche fra Samme af 26de August.

Bernstorff. Ogsaa i Petersborg gjorde Preussen paa denne Tid Skridt for at faae Krigen endt; men Ostermann svarede med den Erklæring, at Keiserinden ikke vilde kunne indlade sig paa nogen Overeenskomst med den svenske Konge, med mindre hun først modtog en «*satisfaction*» fra hans Side, der stod i Forhold til den Fornærmelse, hun havde lidt¹⁾.

Baade hos England og Preussen var Interessen for Gustav III saaledes umiskjendelig i stærk Stigen. Det syntes ogsaa, som han haardt havde det behov, thi det saae i nogen Tid farligt ud for ham. Særlige finske Separationsideer og den imellem det adelige Officcerskorps almindelige Forbittrelse imod ham havde som bekjendt aldeles lammet hans Fremrykken i det russiske Finland. Idet man erklærede Krigen for en Angrebskrig, som han ikke havde havt Ret til at begynde uden Stændernes Tilladelse, havde man sluttet det berygtede Anjalaforbund og den 9de August endog aabnet Underhandlinger med selve Keiserinden. Begyndte Danmark under slige Forhold at tage Deel med i Krigen, syntes det, at hans Stilling maatte blive fortvivlet.

Gustav selv tabte imidlertid i dette Øieblik ikke Hovedet. Det er bekjendt nok, at han, da han fik Underretning om den danske Regerings Beslutning, udbød «*je suis sauvé*»²⁾. Det stod strax klart for ham, at han kunde have Fordeel heraf; thi han havde nu fundet en god Leilighed til med Anstand at kunne slippe bort fra sin Hær i Finland, og til at kunne samle Nationen om sig ligeoverfor det truende Angreb af en indtrængende Fjende. Den 26de August forlod han Finland og ilede til Stockholm. Hans Hovedopgave var nu i den følgende Tid at berede Alt til at standse de Danske og tillige at ophidse Massen af Folket imod den Stand, der havde tilintetgjort hans skjønne Planer i Finland. Men imidlertid havde han ikke forsømt Underhandlinger med de Magter, hos hvem han kunde haabe at finde Hjælp³⁾. Allerede i Slutningen af August havde han ladet gjøre indledende Skridt i Berlin for at opnaae den preussiske Regerings Mægling, og man havde svaret imødekommende, idet man blot tillige udtalte Ønsket om, at han klarere havde viist, hvilke Betingelser han vilde foreslaae⁴⁾.

I September Maaned røre Preussen og England sig stærkere. De beslutte at fornye Forsøget paa at udjævne Striden ved Mægling baade i Petersborg, Stockholm og Kjøbenhavn, og vel at mærke, det var nu deres bestemte Mening ikke at ville taale nogen For-

¹⁾ Depecher fra Rüdinger af 9de og 10de September. Ved den sidste er vedlagt en Afskrift af Ostermanns Svar paa Preussens Opfordring. Jævnfør Depechen fra St. Saphorin af 22de September.

²⁾ Jævnfør det hos v. Beskow anf. St. S. 191 anførte Brev fra ham af 23de August.

³⁾ Det er ikke Tilfældet, hvad v. Beskow siger S. 220, at Gustav besluttede sig til «*att ensamt vädja till folket o. s. v.*»; denne Forfatter giver ogsaa et urigtigt Indtryk af Englands og Preussens Holdning, naar han siger, at de af snæverhjertede egennyttige Grunde i denne Tid (August og September Maaned) *förblefvo fortfarande overksamma åskådare af den förtviflade kampen*. S. 218.

⁴⁾ Depecher fra Rüdinger af 2den, 6te og 13de September. Det var selve Herzberg, der underrettede den danske Legation om dette Skridt fra Gustavs Side.

andring hverken i Sveriges Landomraade eller i dets Forfatning i den Retning, Rusland og Danmark ønskede¹⁾; Preussen gav Gustav III et bestemt Tilsagn derom og erklærede ham, at England ganske deelte dets Anskuelse i saa Henseende²⁾. Den 20de September melder Rüdinger, at Berlinerhoffet vil sende Baron Borch, en Diplomat, der tidligere havde staaet paa en slet Fod med den danske Regering, til Stockholm for at mægle, og for at han tillige paa Veien skulde forhandle i Kjøbenhavn om en Vaabenstilstand. Vel vare nemlig endnu ingen norske Tropper rykkede ind over svensk Grændse; men det ventedes hver Dag at skulle skee, og man var i Berlin meget *«fâché»* over, at Danmark vilde yde Rusland sin Hjælp paa denne Maade. Omtrent i de samme Dage faae den preussiske Gesandt og den engelske Chargé d'affaires i Stockholm Befaling til at tilbyde Mægling her³⁾; der bliver i Petersborg overrakt Noter i samme Retning⁴⁾, og i Kjøbenhavn, hvor det synes, som om begge disse Magter allerede iforveien havde forstærket Trykket for at faae Danmark fra at gjøre den paatænkte Diversion⁵⁾, seer man omtrent den 20de September Elliot reise over til Sverige, for personlig at gribe ind i Begivenhederne her, naar det norske Korps om faa Dage vilde rykke ind⁶⁾.

Denne stedse stærkere Optræden fra Englands og Preussens Side var naturligviis først og fremmest fremkaldt ved Synet af Gustav III's vanskelige Stilling; men den var ogsaa bleven forstærket ved den Lyst, disse Magter havde til at drage Sverige bort fra dets gamle Forbindelse med Frankrig⁷⁾. Da det nu allerede i Begyndelsen af September var klart, at Frankrig ønskede at optræde som Mægler⁸⁾, blev det saameget vigtigere for de nysnævnte Magter at skynde sig. Men ligesaa meget bidrog Rusland dertil ved netop paa denne Tid at ville knytte Polen til sig ved en defensiv Alliance. Herover blev Preussen i høieste Grad forbitret, da det meente, at dette indeholdt en Fare for det selv, og det saae deri et nyt Vidnesbyrd om, hvor vigtigt det var at forhindre, at Sveriges indre Forfatning kom til at give Rusland Leilighed til at spille samme Rolle i Stockholm som i Warschau⁹⁾. Ligesaa stærkt som Preussen i Tiden nærmest før og efter 1772 havde været stemt imod en Forandring i Frihedstidens anarchiske Tilstande, ligesaa stærkt var det nu stemt imod at see disse vende tilbage igjen.

1) Depecher fra Rüdinger af 10de, 13de og 17de September.

2) Depeche fra Rüdinger af 27de September.

3) Depeche fra Reventlow af 23de September.

4) Depecher fra St. Saphorin af 26de og 30te September.

5) Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 16de September, hvor det hedder: Hofferne i Berlin og London ville *«absolument nous empêcher de commencer nos opérations»*.

6) Depeche fra Bernstorff til Schönborn i London og til Reventlow af 20de September.

7) Dette udtales allerede i en Depeche fra Rüdinger af 2den September, i det Mindste for Englands Vedkommende.

8) Reventlows Depeche af 11te September. Ifølge en Depeche fra Samme af 26de September havde Gustav iforveien *«formellement»* forlangt den i Paris.

9) See Rüdingers Depecher af 30te August, af 6te September og jævnlig fra den nærmest følgende Tid.

Hvor heldigt Alt dette var for Sverige, indsaae den danske Regering godt, og den følte sig ilde stemt ved under slige Forhold at skulle tage Deel i Krigen. Imidlertid havde den dog en kort Tid seet Forholdene lysere. Budskaberne om Mytteriet i den svenske Hær og Modløsheden imellem Gustavs egne Tilhængere i Stockholm¹⁾, havde næret Haabet om, at den svenske Nation vilde kræve Kongen til Regnskab for hans Brud paa Forfatningen, og at der igjennem dens Optræden kunde vindes en Forandring i de svenske Forfatningstilstande i den Retning, Hofferne i Kjøbenhavn og Petersborg vare enige om at ønske²⁾. Dette Haab træder navnlig stærkt frem i en Række «Betragtninger», Bernstorff efter den russiske Gesandt Krüdeners Opfordring skriftlig meddeelte denne i Anledning af de Fredstanker, som man efter flere Skridt fra Gustavs Side i Slutningen af August tiltroede ham³⁾. Det bringer ham endog til her at opfordre Keiserinden til at erklære, at hun ikke vilde underhandle med Gustav III selv men kun med den svenske Rigsdag. Ingen kunde vente, at Gustav vilde indlade sig paa Sligt, medmindre han var bragt til det Yderste; men saa stor meente man dengang, at hans Forlegenhed var. Naar saa Rigsdagen havde forandret Forfatningen paa den Maade, som baade det svenske Folks og dets Nabostaters Tarv krævede det, skulde man stræbe at sikre de nordiske Landes Fred for stedse ved en defensiv Trippelalliance imellem dem med en gjensidig Garanti af de tre Staters Landomraade. Enhver Strid imellem to af disse Stater vilde da finde en naturlig og altid paalidelig Mægler i den tredie, og den af dem, der blev angrebet, en sikker Støtte i hele den Stats Kraft, som stod udenfor Striden. Det er, som man seer, Bernstorffs vante Blindhed eller, om man vil, eensidige Syn paa de svenske Forhold, der her kommer frem. Selv om det vistnok var ulige heldigere, at baade Danmark og Sverige vare forbundne med Rusland ved en defensiv Alliance end, at kun den ene af dem var det, saa krævede Danmarks Tarv nødvendig, at Sverige i saa Fald ikke havde en Forfatning, der gjorde det let for den russiske Gesandt at beherske det. Resultatet af et saadant Forbund vilde da kun kunne blive, at Danmark stedse stod ligeoverfor Rusland plus Sverige, og at det var ude ogsaa med dets egen Selvstændighed.

Naar Bernstorff havde udtalt Haab om, at Gustav III skulde kunne nødes til at opgive Kongemagten efter det Omfang, hvori han besad den, hang dette sammen med, at han dengang meente, at Englands og Preussens Ønsker kun gik ud paa, at der ikke skete

¹⁾ Depeche fra Reventlow af 22de August.

²⁾ I et Brev fra Bernstorff til Prinds Carl af Hessen af 2den September hedder det: «*Nous voulons la paix, mais nous souhaitons que la nation Suedoise elle même en arrange les conditions avec son souverain, et tout ce qui nous assure la tranquillité future et nous met à l'abri du malheur d'être perpétuellement exposé aux inquietudes d'un prince extravagant, doit nous dédommager des embarras du moment*».

³⁾ See S. 24. En Afskrift af disse Betragtninger findes vedlagt ved Bernstorffs Depeche til St. Saphorin af 5te September.

nogen Indskrænkning i Sveriges Landomraade. Begge disse Staters Holdning ligeoverfor Revolutionen 1772, der blev betragtet som «Frankrigs Værk», gjorde denne Tanke ret naturlig for ham¹⁾, og Elliot havde personlig erklæret ham, at England ikke interesserede sig for det svenske Forfatningsspørgsmaal, men kun for at Sverige beholdt sit fulde Landomraade²⁾. At enten Danmark eller Rusland skulde vinde noget Land fra Sverige, vide vi, var mindst af Alt Bernstorffs Tanke. Men dette maatte man ogsaa give England og Preussen Sikkerhed for, og han opfordrede derfor stedse den russiske Regering til at berolige disse Magter i saa Henseende³⁾. Det vilde næppe have ført til Noget, om den nu havde villet prøve herpaa; men den var saa langt fra at gjøre Noget for at komme England og Preussen nærmere i denne Tid, at den tvertimod ved sin stolte Holdning end mere stødte dem fra sig, og navnlig opbragte Preussen ved sin Politik i Polen. Bernstorff kom snart ud af de Illusioner, han havde haft nogle faa Dage i Slutningen af August og Begyndelsen af September, og han saae med Smerte, at det Øieblik vilde komme, da Danmark, saaledes som han havde udtalt i Begyndelsen af August, vilde blive Offer for en politisk Stilling, som det ikke selv havde været med at fremkalde⁴⁾. Men Stillingen blev endnu værre, fordi Rusland aldeles ingen Kraft viste i sin Krigsførelse i Finland. Alle Forsøg fra dansk Side paa at fremkalde større Energi her, alle Forestillinger om, at hvis Rusland Intet gjorde, vilde Gustav III i Ro kunne samle en overlegen Styrke imod det lille danske Korps, der skulde trænge ind fra Norge, enhver Paaviisning af det Urimelige i, at Hjælpemagten optraadte virksomt, medens Hovedmagten forholdt sig roligt⁵⁾, Alt dette førte til Intet. Der blev kun svaret med Udflugter fra russisk Side. For en Deel havde denne Ruslands Passivitet sin Grund i, at dets Troppestyrke i Finland var svagere, end den danske Regering troede; men den stod ogsaa i Forbindelse med, at det haabede godt af de finske Separationsideer og bildte sig ind, at de Misfornøiede i Finland og ved den svenske Hær vilde kunne tvinge Gustav til Forfatningsforandring og Fred. Paa denne Maade kom Mytteriet i Finland snurrigt nok til baade at lamme den svenske og den russiske Krigsførelse. Under saadanne Forhold at skulle begynde et Felttog var visselig alt Andet end tiltalende for Danmark; Regeringen var yderlig misfornøiet⁶⁾; men Traktat og Løfter maatte

1) Depeche til St. Saphorin af 6te September.

2) Depeche til St. Saphorin af 26de August.

3) Depeche til St. Saphorin af 9de August, Memoiren af 19de August, Depecher til Samme af 14de og 16de September.

4) Til St. Saphorin 9de August: «*Nous serions alors le sacrifice d'une situation, qui nous est étrangère*».

5) St. Saphorin: Depeche af 2den September, Apostille til Depeche af 5te September, Depecher af 9de og 20te September, Apostille til Depeche af 23de September, Depeche af 30te September, egenhændigt Brev til Bernstorff af 2den Oktober, Depeche af 3die og 21de Oktober.

6) See Bernstorffs skarpe Udtalelser om Ruslands Politik i Polen i Depeche til Rüdinger af 13de September og i Depecherne til St. Saphorin af 14de og 27de September, og hans Klager over Uvirksomheden i Finland i Depecherne til Samme af 20de og 23de September.

holdes, og den 24de September rykkede Prinds Carl af Hessen med sine 12000 Mand fra Norge ind over den svenske Grændse.

Den politiske Stilling fra Indrykningen i Sverige indtil Slutningen af 1788.

Det er den danske Regerings Planer og Syn paa den daværende politiske Stilling, der væsenlig har været Gjenstand for nærværende Undersøgelse. Vi have fulgt de skjulte diplomatiske Traade, som hidtil for en stor Deel have været lidet kjendte. Anderledes forholder det sig med de Begivenheder, der nu indtraadte, Prinds Carl af Hessens korte Felttog og de Vaabenstilstandsforhandlinger, som det fremkaldte. De ere udførlig behandlede i Prindsens «Memoires sur la campagne de 1788 en Suede», hvori der tillige findes et stort Tillæg, omfattende de herhenhørende diplomatiske Aktstykker. Jeg skal derfor for Sammenhængens Skyld kun minde om Hovedtrækkene af disse Begivenheder: Prinds Carl trængte hurtig frem mod Syd, da der ikke var svenske Tropper nok til at gjøre ham kraftig Modstand, tvang en mindre Afdeling af disse til at overgive sig ved Quistrumbro, og naaede den 4de og 5te Oktober Göteborgs Omegn. Den 6te Oktober lod han denne By opfordre til Overgivelse; men Gustav III var allerede kommen hertil den 3die om Aftenen, og medens Alt i den slet befæstede Stad hidtil havde været i en fuldstændig Forvirring og i den meest forsømte Tilstand, havde han i Løbet af det nærmeste Par Dage faaet indgydt Byens Borgere Mod, en Deel Tropheafdelinger naaede hertil fra Syd, og Byen var ikke mere et værgeløst Bytte for det lille norske Korps. Men uagtet det saaledes saae ud til, at Felttoget skulde komme til at antage en blodigere Charakter, end det hidtil havde haft, til at det nu først ret skulde begynde, var det i Virkeligheden allerede ved sin Ende. Elliot, den engelske Gesandt i Kjøbenhavn, var, som allerede tidligere er omtalt, i Slutningen af September reist over til Sverige. Han havde her opsøgt Gustav III, havde haft en Sammenkomst med ham i Carlstad, og da han havde forvissat sig om hans fredelige Ønsker, skrev han gjentagne Gange til Prinds Carl for at formaae denne til en Vaabenstilstand. Han truede med, at baade England og Preussen vilde begynde Krig med Danmark, hvis han fortsatte Felttoget, og skrev endog, at maaskee havde de tvende Magter allerede begyndt Krigen, men at han, hvis Prindsen gav efter, øieblikkelig vilde afsende Courerer til Berlin og London for at standse Fjendtlighederne imod Danmark. Ligeoverfor dette Tryk kunde Prindsen af Hessen ikke gjøre Andet end give efter. Kronprinds Frederik, der som Frivillig opholdt sig ved Korpset, billigede det. Der blev altsaa strax sluttet en Vaabenhvile paa 8 Dage; denne blev derpaa forlænget til at gjælde paa en Maaned, og gik omsider over i en Vaabenstilstand, der skulde vare indtil den 15de Mai 1789. Imidlertid havde den danske Regering som en Følge af det fortsatte Tryk fra Englands og Preussens

Side ladet Prindsen af Hessen rømme Alt, hvad han havde besat af svensk Land, og den 12te November havde han trukket hele sit Korps tilbage paa norsk Grund¹⁾.

Elliot's Færd ved denne Leilighed havde unægtelig været overraskende. Hvad havde han som engelsk Gesandt i Kjøbenhavn at gjøre i Sverige hos Gustav III og i Göteborg? Men man maa tilstaae, at han naaede sit Maal, at faae Krigen endt imellem Danmark og Sverige. For at hans Mægling ikke skulde have et altfor partisk Præg, havde han i sin Sammenkomst med Gustav III faaet denne til at gjøre en Indrømmelse i fredelig Retning, nemlig, at han ikke vilde opfatte Danmarks Optræden som casus belli, men indskrænke sig til at bekjempe dets 12000 Mand²⁾. I alle andre Henseender havde hans Mægling naturligviis været til Fordeel for Sverige. Hvorvidt havde han nu været bemyndiget til at handle, som han gjorde, til endog at bruge Trudsler ikke blot om, hvad England men endogsaa om, hvad Preussen vilde

- ¹⁾ Idet jeg her har angivet Hovedtrækkene af Carl af Hessens korte Felttog, kan jeg ikke Andet end gjøre Indsigelse imod v. Beskows Opfattelse af dennes Holdning. Han har nemlig draget en Beskyldning frem, som ganske vist er bleven gjort imod Prindsen, for nemlig at have været den, der især havde faaet den danske Regering til at begynde Fjendtlighederne imod Sverige, og han tilføier: «*Otvifvelaktigt synes, att han med afsigt fördröjt deras biläggande och öfverskridit sin fullmakt*». Han føier dertil nogle Gisninger om ærgjerrige Planer fra Prindsens Side om at blive Konge i Sverige (v. Beskow anf. St. S. 265 ff). Prinds Carl af Hessen var en temmelig ubetydelig og meget forfængelig Mand; men disse Beskyldninger imod ham maae afvises som aldeles løse. Den danske Regerings Beslutning at tage Deel i Kampen, var, som det er paaviist i denne Afhandling, en saa simpel Følge af dens ældre Tilsagn, at der slet ingen Plads bliver for nogen særlig Indflydelse fra Prindsens Side i denne Henseende. Ligesaa ubeviislig er Paastanden om, at han havde overskredet sin Fuldmagt ved at modarbeide Standsningen af Fjendtlighederne. Bernstorffs Depecher til de forskjellige danske Diplomater om Vaabenstilstandsforhandlingerne vise, at den danske Regering fuldstændig billigede Prindsens Holdning under disse. Naturligviis gjorde hans Stilling det til Pligt for ham som General først at vige for bestemte Trudsler. Hvorvidt han har drømt om at blive Konge i Sverige, skal jeg ikke indlade mig paa at modbevise; men der behøves rigtignok mere til at gjøre det sandsynligt end, hvad v. Beskow anfører. Fremdeles har denne (Note til S. 255) draget flere Beskyldninger frem imod Prindsen, der dengang bleve gjorte i de officielle svenske Blade, og opstillet dem som Kjendsgjærninger. Men naar han herimellem anfører, at Prindsen paa lagde Uddevalla en Brandskat af 50000 Specier, da er det meget uheldigt, at han ikke har lagt Mærke til, af hvilken Natur denne Brandskat var, at den nemlig kun var en Erstatning, fordi de Svenske, efterat Vaabenhvilen af 9de Oktober var sluttet, havde opbragt c. 25 store Baade, ladede med Levnetsmidler, Hospitalsrequisiter etc., som hørte til den danske Hær, og som man fra dansk Side paastod vare opbragte tvertimod Vaabenstilstandens Bestemmelser. Da der derfor faa Dage efter af Gustav III blev givet Tilsagn om at give de opbragte Baade tilbage (hvad v. Beskow kalder S. 270: *ett ädelmodigt ock om försonlighet vittnande drag* (!)) erklærede Prindsen af Hessen strax, at han, saasnart dette skete, ufortøvet vilde sende de Vexler tilbage, som han nu maatte kræve (Charles de Hesse memoires sur la campagne etc. S. 102—104). Naar det endelig hos v. Beskow hedder, at de danske Tropper udpressede, hvad de kunde faae af Proviant og Fourage, da er dette bestemt benægtet af Prindsen i hans Brev til Gustav III af 26de Oktober (jvf. Prindsens Skrift. Bilag Nr. 20), og skal en saadan Beskyldning opstilles som en Kjendsgjærning, maa der anføres Beviser for den.
- ²⁾ Brev fra Elliot til Bernstorff af 1ste Oktober; jævnfør Bernstorffs Rundskrivelse til de danske Gesandter af 7de Oktober. See ogsaa Sprengtportens Ultimatum af 5te Oktober (Bilag Nr. XXXIX hos Eggers); derimod havde denne i sin Contradeklaration af 11te September (Nr. XXXVI hos Eggers) erklæret, at Sverige vilde betragte et Angreb fra dansk Side som casus belli.

gjøre, eller til at erklære, at hvis der ingen Stilstand blev sluttet, vilde han selv hjælpe med til at forsvare Gøteborg¹⁾? Det var den danske Regering forbausende, at den preussiske Gesandt Borck, der var sendt som Mægler til Danmark og til Sverige, førte et ganske anderledes spagfærdigt Sprog og endog erklærede, at hans Instruxer aldeles ikke bemyndigede ham til at bruge Trudsler eller fremkomme med Udtalelser som dem, Elliot havde brugt²⁾. Ja denne blev endog desavoueret af sin egen Regering, forsaavidt den engelske Statssekretær Lord Carmarthen paa Forespørgsel af Schönborn i et skriftligt Svar udtalte, at Elliot ikke havde havt Befaling til at «erklære Krigen for allerede udbrudt mellem England, Preussen og Danmark eller til at udtale, at der var sluttet et Forbund imellem England og Preussen, hvorefter de med væbnet Magt vilde forsvare den svenske Konge, hvis de danske Tropper fortsatte deres Operationer»³⁾. Med Hensyn til Elliots Erklæring, at han var rede til at tage Deel i Forsvaret for Gøteborg, hvis denne By blev angrebet, brugte Carmarthen endog det Udtryk, at han maatte have været fuld, for at kunne skrive sligt⁴⁾. Elliot selv blev forbitret over saaledes at blive ladt i Stikken af sin Regering, idet han meente, at han havde havt tilstrækkelig Fuldmagt til at handle, som han gjorde⁵⁾, og han havde tilsidst den Tilfredsstillelse, at Carmarthen ganske billigede hans Færd⁶⁾. Dette var ikke Andet end, hvad han kunde gjøre Krav paa, deels fordi hans Energi havde havt heldige Virkninger, deels fordi han, som Carmarthen selv havde sagt under sin nylig nævnte Samtale med Schönborn, havde havt Befaling til at mægle en Stilstand med det danske Hjelpekorps. Det synes da, som han med Grund kunde mene, at det maatte overlades ham selv at afgjøre, paa hvilken Maade denne Stilstand bedst kunde tilveiebringes. Han meente ogsaa at kunne støtte sig til Aftaler med den preussiske Regering, og han paastod snart efter for Bernstorff, at han havde havt Ordre til at følge de Anviisninger, der bleve givne ham fra dens Side⁷⁾. Isaafald bliver det dobbelt paafaldende, at Borck desavouerede hans Trudsler. Men at Elliot i Virkeligheden ikke havde misbrugt Preussens Navn, naar han havde truet med et Angreb fra dets Side, fik den danske Regering snart at mærke, da den preussiske Gesandt i Kjøbenhavn i Midten af Oktober oplæste en meget truende Note for Bernstorff, hvori det blev erklæret, at Danmarks Angreb paa Sverige langt overskred Grændserne for en Hjelpekorps berettigede Optræden, at det

¹⁾ Brev fra Elliot til Bernstorff af 2den Oktober i Udenrigsministeriets Archiv.

²⁾ Depecher fra Bernstorff til St. Saphorin af 11te Oktober, til Reventlow af 15de Oktober, til Schönborn af 7de og 14de Oktober, og til Rüdinger af 11te Oktober.

³⁾ Dette Carmarthen's Svar findes in originali i Udenrigsministeriets Archiv.

⁴⁾ «*que necessairement alors il avait été ivre*». Schönborn's Depeche af 28de Oktober.

⁵⁾ Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 22de November og fra Rüdinger af 13de December.

⁶⁾ Depecher fra Rüdinger af 23de og 30te December.

⁷⁾ Depecher fra Bernstorff til St. Saphorin af 18de og 22de November. Hermed stemmer det godt, naar det i en Depeche fra Rüdinger af 21de Oktober hedder, at man i Berlin vel misbilliger Elliots Færd, men dog indrømmer, at hans Instruxer havde givet ham Ret til at erklære, at han maatte betragte Krigen som allerede udbrudt imellem Danmark paa den ene Side og England og Preussen paa den anden.

truede med at «*ecraser*» den svenske Konge, omstyrte Sveriges daværende Forfatning og tilintetgjøre Ligevægten i Norden. Hvis den danske Konge derfor ikke gav Befaling til, at hans Tropper ufortøvet skulde forlade Sverige, og hvis der ikke blev afsluttet en Stilstand, vilde den preussiske Konge see sig nødt til at besætte Holsteen og Slesvig, og den engelske Konge vilde lade et Korps hannoveranske Tropper forene sig med de preussiske¹⁾. Ved denne Note, som naturligviis havde stor Indflydelse paa Vaabenstilstandsforhandlingerne, var Preussen pludselig traadt frem som den meest truende Magt. England, hvis Gesandt havde begyndt Trykket paa en saa hensynsløs Maade, viste sig nu i Formen mere sagtmodigt. En Note af 21de Oktober, som den engelske Chargé d'affaires oplæste for Bernstorff, og som skulde være et Sidestykke til den preussiske, var holdt i en venskabeligere Tone, selv om ogsaa den udtalte Ønsket om, at den danske Konge vilde trække sine Tropper ud af Sverige²⁾.

Den danske Regering var meget opbragt over denne engelsk-preussiske Mægling. Den havde vistnok været forberedt paa, at de tvende Magter vare vel stemte for Gustav III og vilde optræde som Mæglere til Fordeel for ham; den mærkede, at ingen af dem i og for sig var fjendtlig sindet imod den selv, og den havde, som vi vide, ingenlunde ønsket at blive trukket ind i Krigen. Men den havde ikke ventet Mæglingen under en saa truende og ydmygende Skikkelse; den fandt Englands og Preussens Færd dobbelt oprørende, fordi de et Par Maaneder iforveien havde afviist dens egne Forslag om at optræde som Mæglere, og den var forbitret over den Maade, hvorpaa de motiverede dette Skridt. Naar det baade fra engelsk og preussisk Side, ikke mindre end fra svensk, blev paastaaet, at en defensiv Alliancetraktat kun kunde berettige til at lade Tropper operere i Forbindelse med den Stats Hære, som man var forpligtet til at hjælpe, saa paastod den danske Regering, at dette var uden nogen- somhelst folkeretlig Grund, og at man nødvendigviis maatte udelukke Tanken om en saadan Indskrænkning ved en Mængde defensive Traktater, saaledes f. Ex. ved dem, der bleve afslut-

¹⁾ Denne Note findes baade i Carl af Hessens tidligere omtalte Memoirer, hvor den er Bilag Nr. 16 og hos Eggers, hvor den er Bilag Nr. XLI. Den var dateret den 10de Oktober, og er naturligviis Gjenstand for Bernstorffs Omtale i adskillige af hans Depecher.

²⁾ Bernstorffs Depecher af 1ste November til Schönborn og til St. Saphorin. Flere Breve fra Georg III (af 20de og 25de Oktober 1788) til Englands daværende Ministerpræsident, den yngre Pitt (Stanhope: life of W. Pitt. II, Appendix) vise, at denne Konge frygtede for, at man fra engelsk Side skulde vove sig saa langt frem, at det kom til en almindelig Krig. Det uheldige Udfald af den nordamerikanske Krig havde bragt ham til at ønske at tilbringe Resten af sine Dage i Fred, og han havde liden Sympathi for Gustav III. Imidlertid meente ogsaa han, at Englands Politik krævede, at det skulde sikke Sverige mod at blive en Provinds af Rusland, og han gav sit Samtykke til at føre et Sprog, der kunde bevirke dette. Pitt trøstede ham i en Svarkrivelse af 25de Oktober med, at der ingen Nødvendighed var for at indføre Noget i de engelske Depecher, som kunde udsætte England for at komme i Krig for Sveriges Skyld, og lovede, at Instruxerne til Gesandten i Berlin skulde blive affattede i Overeensstemmelse hermed; men man mærker i Virkeligheden Intet til, at England i den følgende Tid firede det Mindste i sine Fordringer til Danmark.

tede med Tyrkiet¹⁾. Unægtelig havde Sverige selv den 2den December 1739 sluttet en Traktat med Tyrkiet, der var en god Støtte for denne Bernstorffs Paastand; thi uagtet denne gjaldt for reent defensiv, fastsatte den dog i sin § 6, at hvis Rusland angreb den ene af disse tvende Magter, skulde den anden strax falde den fælles Fjende i Ryggen²⁾. Ovenikjøbet følte Bernstorff personlig Bitterhed imod den preussiske Regering, fordi den i Henhold til en Depeche fra sin Gesandt i Kjøbenhavn, Grev Rhode, som den havde modtaget den 5te Oktober, sigtede ham for at have sagt til denne, at de danske Tropper ikke vilde trænge ind i Sverige, og for altsaa at have villet føre den bag Lyset. Dette erklærede Bernstorff i de stærkeste Udtryk for en grov Usandhed³⁾, og der er al Sandsynlighed for, at Rhode, med hvem Bernstorff ellers stod paa en venskabelig Fod, har misforstaaet ham. Rhodes Rapport maa være gaaet fra Kjøbenhavn den 30te September eller 1ste Oktober; men netop i en Depeche af 30te September skriver Bernstorff til Rüdinger i Berlin, at han ikke har givet enten Rhode eller Elliot det mindste Haab om, at de danske Operationer vilde blive standsede. Han har stedse erklæret dem, at Danmark var bundet ved sin Traktat; men han har kun tilføiet «at Haabet om, at der vilde komme en Fred istand ved saamange værdige Magters Mellekomst, *arreterait toutes les inimitiés du Danemarck même et l'animerait à redoubler ses efforts pour le rétablissement de la tranquillité*». Formodentlig er det disse eller lignende Ord, som have bragt Rhode til i sin Depeche at give en Fremstilling af Danmarks fredelige Sindelag, der da igjen er bleven opfattet af hans Regering paa den ovenfor omtalte Maade. Naar man veed, at det norske Korps havde faaet Befaling af Regeringen til den 24de September⁴⁾ at rykke ind i Sverige, er det umuligt at tiltroe Bernstorff en saadan Taabelighed, som den flere Dage efter at ville fortælle Rhode, at Tropperne ikke skulde rykke ind. Hver Time kunde der jo ventes Efterretninger fra Krigsskuepladsen. Skjøndt det er overflødigt, skal jeg endelig minde om, at Bernstorffs Note til det svenske Gesandtskab af 13de September, hvoraf han netop gav de forskjellige andre Diplomater i Kjøbenhavn, altsaa ogsaa den preussiske Gesandt, en Afskrift, indeholder en tydelig Tilkjendegivelse af, at det danske Hjelpekorps vilde blive brugt til en Diversion paa svensk Grund⁵⁾.

Den danske Regering havde fremdeles ganske vist ønsket Fredens Vedligeholdelse i Norden og vilde gjerne see Krigen endt; men den ønskede, at Stilstanden og Freden skulde omfatte hele Norden. Det var den ingenlunde behageligt, naar Stilstanden kun førte

¹⁾ Rundskrivelse fra Bernstorff af 4de November til forskjellige danske Gesandter.

²⁾ Wenck Codex juris gentium I, 504 ff.

³⁾ I en Depeche til Rüdinger af 8de November kalder han det «*une assertion si parfaitement contraire à la vérité, que je rougis en me mettant à la place de ceux qui ont osé la faire*».

⁴⁾ I sin tidligere nævnte Memoire til Rusland af 19de August angiver Bernstorff den 24de September som den Dag, paa hvilken man haabede at kunne rykke ind i Sverige. Indmarschen fandt ogsaa Sted paa denne Dag.

⁵⁾ Denne Note er Bilag Nr. XXXVII hos Eggers. At der blev givet Afskrifter af den til de andre Diplomater, sees af Nr. XXXVIII sammesteds.

til at befrie Gustav III for et Angreb fra dens egen Side, medens han med England og Preussen som Rygstød selv fortsatte Krigen med Rusland og paa samme Tid maaskee yderligere udvidede sin kongelige Magt. Denne sidste Tanke paatrængte sig den levende, fordi det mere og mere blev et almindeligt Rygte i Sverige, at Gustav tænkte paa Sligt, og den saae desuden godt, at dens eget Angreb kun havde lettet ham Veien dertil, at det altsaa havde gjort ham mere Gavn end Skade¹⁾. Intet var naturligere end, at Gustav III af al Magt havde søgt at vække den nationale Følelse hos Svenskerne imod de Danske. Det var ogsaa lykkedes ham, og ligesom denne Stemning gjorde sig gjældende, ved at Mange frivillig væbnede sig for hans og Rigets Forsvar, saaledes skaffede den sig ogsaa Luft igjennem den Tids svenske Blade, der vrimgledede med patriotiske Opfordringer og med meget fanatiske og visselig lidet retfærdige Udtalelser om de Danske. Reventlow, hvis Tjener endog blev udskjældt paa Gaden i Stockholm for en dansk Hund, var i yderste Grad forbittret derover; men det førte naturligviis ikke til Noget, naar han klagede til Grev Düben²⁾. Selv om han ogsaa havde Ret i, at den svenske Regering havde Deel i denne Ophidselse, saa var det dog ikke Andet end, hvad man fra dansk Side maatte være forberedt paa. Reventlow kunde sagtens fremhæve den umaadelige Forskjel, der var paa Tonen i de danske og i de svenske Blade, at de første ikke aandede Andet end venskabelige Følelser imod det svenske Folk, de sidste kun Had imod de Danske. Men der var ogsaa stor Forskjel paa Stillingen. Danmark var blevet indviklet i en Krig, som kun var Konsekvensen af en tidligere Kabinetspolitik, og som aldeles ingen Interesse havde for det danske Folk, ja stod i bestemt Strid med den forandrede Stemning ligeoverfor de Svenske, der begyndte at bryde igjennem herhjemme. I Sverige derimod var det naturligt, at Mange ansaae Rigets Stilling for truet, og vendte sig med Had imod dem, der truede den. Man kan ikke i et saadant Øieblik vente at finde en upartisk Dom over, hvad der i Virkeligheden har fremkaldt den Krig, hvoraf Trykket føles. Men, naar det forbausede de danske Statsmænd at see Nationalhadet bryde frem hos de Svenske, da var det et nyt Vidnesbyrd om deres Blindhed for, hvor lidt den danske Regerings Politik i en Række Aar havde været til Gavn for de fælles nordiske Interesser og havde kunnet stemme Svenskerne i Almindelighed velvilligt imod Danmark. Bernstorff siger et Sted, hvor han udtaler sit levende Ønske om at see Freden

¹⁾ Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 2den December: *Le roi (c: Gustav III) a gagné de l'ascendant, l'esprit national s'est reveillé et il faut convenir que notre attaque en est la cause principale, et que par l'événement elle a nuí plus qu'elle n'a fait du bien à la Russie.* Jævnfør Depeche til St. Saphorin af 28de October, hvori det hedder, at Nationalhadet hos Svenskerne har afløst deres Klager over Gustav; det Samme fremhæves i det ministerielle Svar af 19de Januar 1789 paa Ruslands Forespørgsler, om hvorvidt Danmark vil optræde i Aaret 1789, (vedlagt ved Depeche til St. Saphorin af 24de Januar); fremdeles i Depechen til St. Saphorin af 28de Februar 1789, hvor det endog hedder: *«Peut-être on le regrettera même à Petersbourg de nous avoir si fortement pressé.»*

²⁾ Depecher fra Reventlow af 17de og 22de October, 14de og 21de November.

bragt tilbage i Norden, smukt og træffende, at det volder ham en levende Smerte at see Norden udtømme sig ved Anstrengelser, der kun ville føre til at gjenoplive Nationalhadet; men hvilken Feiltagelse kan være større, end naar han med Hensyn til dette Nationalhad tilføier, at han og hans Onkel ved alle de Midler, der stode til deres Raadighed, havde søgt at hindre dets Udvikling?¹⁾ I Virkeligheden havde Johan Hartvig Ernst Bernstorff saa eksklusivt arbeidet for sin i og for sig rigtige Plan, at faae det holsteenske Mageskifte bragt istand, og Andreas Peter Bernstorff saa udelukkende fæstet Tanken paa Gustav den Tredies Planer om at erobre Norge, at de begge derved vare komne ind i en Politik, der maatte gjøre Kløften imellem Danske og Svenske dybere istedenfor at udjævne den.

Ligeoverfor den stedse mere indlysende Kjendsgjerning, at Gustav III havde draget den store Masse af sit Folk over paa sin Side, forsvandt naturligviis al Tanke om, at man kunde vinde en Indskrænkning i hans Magt. Nu var man tilfreds, naar den blot ikke blev endnu større, end den for Tiden var. Men selv udrette Noget i den Henseende kunde man ikke. Den danske Regering formaaede ikke Andet end paa samme Tid, som den endte Landkrigen i Sverige efter de mæglende Magters Bud, at prøve paa at faae Rusland til paa sin Side at slutte en Separatfred med Sverige paa Betingelse af status quo. Kunde der saa med det Samme opnaaes en Traktat, hvorved Rusland, Sverige og Danmark gjensidig garanterede hinandens Landomraade og sluttede en defensiv Alliance, da vilde Rusland have Fordeel deraf med Hensyn til sin Tyrkekrig, og de andre Stater vinde Ro for stedse²⁾.

Men Forestillinger fra dansk Side havde altid kun havt Lidet at sige i Rusland, og for Øieblikket antog Forholdet imellem de tvende Stater en temmelig spændt Charakter. Saasnart Regeringen i Petersborg mærkede, at England og Preussen søgte at udøve et Tryk paa Danmark, opfordrede den af al Magt dette til at staae fast, til endelig ikke at lade sig skræmme, den fortalte, at den selv vilde berolige Stemningen i Berlin, at det ufeilbarlig kun vilde blive til tomme Demonstrationer fra engelsk og preussisk Side³⁾ o. s. v. Aabenbart var det ogsaa for at opmuntre den danske Regering til kraftige Skridt og knytte den fastere til sig, at Catharina II netop paa denne Tid gav Befaling til at udbetale den 500000 Rubler til Indkjøb af forskellige Skibsartikler⁴⁾. Men paa samme Tid udtalte de russiske Ministre sig vrangent om, at Danmark ikke tidligere havde viist Kraft nok, idet stærkere Udtalelser fra dets Side vilde have kunnet forebygge Krigen; den danske Deklaration, som man nylig havde været saa tilfreds med, fandt man nu altfor spagfærdig, og man klagede over, at de militaire Operationer vare begyndte saa seent ved den norske Grændse⁵⁾. Da saa Efterret-

¹⁾ Depeche til Reventlow af 17de September.

²⁾ Depeche fra Bernstorff til St. Saphorin af 15de Novbr. og 2den Decbr. og til Rüdinger af 16de Decbr.

³⁾ See f. Ex. St. Saphorins Depecher af 14de Oktober og 4de November.

⁴⁾ Lettre particulière fra St. Saphorin til Bernstorff af 28de Oktober.

⁵⁾ Depecher fra St. Saphorin af 7de, 21de og 24de Oktober.

ningerne komme om, at Danmark har seet sig nødt til at slutte Stilstanden med Sverige, bliver det reent galt. Medens de andre Magter beskyldte Danmark for at have gjort Alt for meget, lader Rusland det høre, at det ikke havde gjort nok. Det er misfornøiet over, at Danmark har sluttet denne Stilstand paa egen Haand istedenfor, at det som Hjælpemagt skulde have erklæret, at en saadan ikke kunde afsluttes uden Ruslands Samtykke, og nu kommer Klagen frem over, at det havde holdt sig til §§ 3 og 4 og ikke til § 5 i Traktaten, i Kraft af hvilken det havde været dets Pligt at erklære Sverige Krig og strax begynde den¹⁾. Tidligere havde man slet ikke klaget herover, aabenbart fordi man fandt, at Hensynet til England og Preussen talte for, at den danske Regering kun gjorde en Diversion med sine 12000 Mand; men nu, da de tvende Magter alligevel havde blandet sig i Sagen, gav man sit onde Lune Luft i stærke Klager over Danmark. Som det gik St. Saphorin med den hidsige Ostermann i Petersborg, saaledes gik det Bernstorff med Krüdener i Kjøbenhavn og de danske Diplomater rundt omkring med deres russiske Kollegaer; allevegne regnede det ned fra disses Side med Ubehageligheder²⁾. Ja selve Keiserinden skrev Breve til Christian VII og til Kronprinds Frederik, hvori hun i en iiskold Tone opfordrede dem til at opfylde Traktaten og efterkomme Ærens Fordringer³⁾. Den russiske Regering krævede i dette Øieblik, at Danmark som den angergivne Synder blindt skulde slutte sig til den, og den opstillede den næsten utrolige Fordring, at det skulde erklære Sverige Krig, uden at bekymre sig om de mæglende Magter; det skulde blot undgaae Alt, hvad der kunde give disse Indtrykket af, at man frygtede dem, da det vilde være det Samme som at opmuntre dem; der vilde blive sendt en Courer til Kjøbenhavn med Forslag om fælles Foretagender til Foraaret, og man truede reent ud med, at hvis den danske Konge vægrede sig ved at gaae ind herpaa, vilde ethvert Baand for Fremtiden være brudt og Rusland være løst fra enhver Forpligtelse til at hjælpe Danmark i et lignende Tilfælde⁴⁾. Det var unægtelig stærke Ord, og dem brugte man paa en Tid, hvor man selv havde viist en høi Grad af Mangel paa Kraft ligeoverfor Sverige, og hvor Potemkin kompromiterede det russiske Hærvæsen ved at ligge Maaneder udenfor Otschakows Mure uden at udrette Noget! Derimod var den russiske Regering ingenlunde tilbøielig til at følge Danmarks Raad at tilbyde Sverige en Separatfred paa maadeholdne Vilkaar. Det

1) Depecher fra St. Saphorin af 14de, 18de og 21de November.

2) Bernstorffs Depecher til St. Saphorin af 15de November, 9de December og 30te December, og Depeche fra Schönborn af 11te November.

3) Disse Breve ere daterede 17de og 19de November 1788. Noget mindre skarp er Tonen i et Brev til Kronprindsen af 25de November. Samtlige 3 Breve findes in originali i Udenrigsministeriets Archiv i den tidligere nævnte Pakke: Breve fra det russiske Hof fra Aarene 1787—88. Med Rette karakteriserede Bernstorff i en Depeche af 30te December til St. Saphorin disse Breve som *«infiniment peu amicales»*.

4) Depecher fra St. Saphorin af 18de, 21de, 25de og 28de November og 2den og 12te December, jvf. Keiserindens nysnævnte Brev af 19de November til Kronprindsen. Den her omtalte Courer reiste den 7de December. (Depeche fra St. Saphorin af 9de December).

blev endnu stedse erklæret, at Keiserinden ikke kunde indlade sig personlig med Gustav III, men kun med en Rigsdag¹⁾.

Var Rusland misfornøiet med Danmark, saa gjengjældte dette fuldstændig dets Stemninger. Den danske Regering saae Rusland staae uden nogen anden Allieret end Østrig. Den saae det afvise Preussens og Englands Mægling og i det Hele ikke komme nogen af disse Stater en Tomme nærmere, naar undtages at det frafaldt sin Plan om en Alliance med Polen²⁾, medens selv Frankrig, der i det orientalske Spørgsmaal en Tidlang havde nærmet sig til Rusland, ikke kunde siges at staae det nær med Hensyn til Forholdet til Sverige. Det var utvivlsomt, at Hoffet i Versailles ikke havde glemt sin gamle Politik og ingenlunde ønskede Keiserinden nogen Fremgang paa Gustav IIIs Bekostning. Under saadanne Forhold var det saa langt fra, at man kunde vinde Noget ved en nærmere Forbindelse med Rusland, at en fornyet aktiv Optræden til dets Fordeel tvertimod vilde være den visse Ødelæggelse. Det kunde lyde meget smukt, naar den russiske Regering henviste Danmark til, at det, hvis England og Preussen virkelig gjorde Alvor af deres Trudslers, da vilde kunne stole paa de andre europæiske Staters Sympathi og paa Forsynets Bistand; men Danmark kunde dog næppe ansee en saadan Anviisning for et tilstrækkeligt Værn imod de tvende Stormagter³⁾. Da den danske Regering ovenikjøbet havde Indtrykket af, at Rusland havde skubbet den frem, medens det selv havde forholdt sig passiv i Finland, og var overbeviist om at det havde været umuligt at udrette mere, end den havde gjort, blev den i høi Grad forbittret over Ruslands Klager, og over at dette vilde paastaae, at den ikke burde have givet efter, førend England og Preussen virkelig begyndte deres Angreb⁴⁾. Bernstorff var i formelig Lidenskab derover, og sagde, at det var Paastande, der vel kunde bringe til at tabe Lysten til at være Ruslands trofaste Forbundsfølge⁵⁾. Spændingen imellem de tvende Forbundsfæller var i stadig Stigen, indtil den endelig kulminerede i en heftig Scene imellem Bernstorff og Krüdener en af de sidste Dage i December. Da var den tidligere omtalte Coureer ankommet fra Petersborg, som skulde overbringe de russiske Fordringer om en fælles Optræden til Foraaret. Krüdener forelagde i den Anledning en Depeche for Bernstorff, om hvilken denne sagde, at den ikke fortjente Navnet af en Depeche. Det er en fuldstændig Anklage, skriver han, den beskylder os med

1) Depeche fra St. Saphorin af 26de December. Det mere imødekommende Svar, Keiserinden i første Øieblik havde givet paa Danmarks Forslag, var betydningsløst. (Depeche fra St. Saphorin af 9de December).

2) Apostille til Depeche fra St. Saphorin af 17de Oktbr.

3) Depeche fra St. Saphorin af 25de November.

4) Depecher fra Bernstorff til St. Saphorin af 28de Oktbr., 15de Novbr., 9de, 13de og 27de Decbr. I Depechen af 15de Novbr. siger han, at han daglig maa døie *«des reproches pousés jusques à l'indécence la plus insupportable de Mr. de Krüdener»*.

5) *«Il y a là de quoi faire perdre le gout d'être ami et allié fidele de la Russie»*. Depeche til St. Saphorin af 15de Novbr.

rene Ord, og mig i Særdeleshed, for alle mulige Troløsheder, Inkonsekvenser og Svagheder, Alt er der stillet paa Hovedet, forvansket og forgiftet (*empoisonné*). Han blev saa opbragt over den, at han efter at have læst den igjennem, erklærede Krüdener, at hvis han ikke tog den tilbage, men den virkelig skulde gøres til Gjenstand for Forhandling, vilde det være forbi med Venskabet mellem Danmark og Rusland¹). Ligeoverfor denne Erklæring faldt Krüdener tilføie, tog sin Note tilbage og lovede at ville forelægge den danske Regering nogle Spørgsmaal af et meget mindre Omfang²).

Forhandlinger i 1789, indtil Danmark kommer til at staa udenfor Krigen.

Saalænge Vaabenstilstanden varede og Vinteren hindrede Virksomhed tilsøs, laae Alt stille. Men hvorledes vilde Danmarks Stilling blive til Foraaret? De Spørgsmaal, som Krüdener efter den nysnævnte Samtale med Bernstorff forelagde denne, dreiede sig i det Væsenlige, «om hvorvidt Danmark, hvis det ikke kom til nogen Fredslutning imellem Rusland og Sverige i Løbet af Vinteren, efter Vaabenstilstandens Udløb paany vilde begynde et Felttog; om det vilde volde Danmark Forlegenheder, hvis de russiske Skibe, der laae i de danske Havne, inden Udløbet af Vaabenstilstanden foretog fjendtlige Skridt imod Sveriges Kyster eller Handelsskibe; hvormange Skibe den danske Konge tænkte paa at lade støde til den russiske Eskadre efter Vaabenstilstandens Udløb, og om disse Skibe vilde kjæmpe imod enhver Styrke, der maatte blive ydet den svenske Flaade som Hjælp.» Alt det Fornærmelige, der havde været indeholdt i Krüdeners første Note, var her holdt borte, og det var i det Hele meget naturlige Spørgsmaal. Bernstorff besvarede det første Spørgsmaal med et Ja, men tilføiede, at det selvfølgelig kun kunde skee, hvis Danmark ikke vedblev at være ligesaa stærkt bundet af England og Preussen, som det var i Øieblikket. Det andet Spørgsmaal blev ligeledes besvaret med Ja, da slige Skridt fra den russiske Søstyrkes Side vilde bringe Danmark i en saare vanskelig Stilling. Hvad Skibenes Antal angik, da vilde der blive udrustet flere end i det foregaaende Aar; de vilde «*si nous le pouvons d'ailleurs*», blive forenede med de russiske i saa stort et Antal, som man kom overeens om, og de skulde understøtte dem imod enhver, der angreb dem³).

Det sees let, at disse Svar vare givne betingelsesviis; den danske Regering vidste godt, at ligesaa bestemt som England og Preussen havde hindret Angrebet paa Sverige i Efteraaret 1788, ligesaa bestemt vilde de hindre, at det blev optaget igjen, og at de

1) «*que si j' en faisais le moindre usage, toute amitié était rompue*»; jævnfør Bernstorffs Ytring derom i hans Depeche til St. Saphorin af 21de Marts 1789.

2) Bernstorff har givet et Referat af denne Samtale i en Depeche til St. Saphorin af 30te Decbr.

3) Den russiske Note findes i Udenrigsministeriets Archiv. Af de danske Svar, som ere daterede den 19de Januar, findes en Afskrift vedlagt ved Bernstorffs Depeche til St. Saphorin af 24de Januar.

rimeligviis ogsaa vilde formene at yde Rusland nogen Hjælp tilsøs. Deres Velvillie for Gustav III holdt sig stedse, uden at noget af de Skridt fra hans Side, der i denne Vinter foregode den danske Regerings Forbittrelse imod ham, havde nogen Indflydelse paa deres Politik. Medens man i Kjøbenhavn var forbittret over den bekjendte Benzelstjernaske Mordbrænderplan, der gik ud paa at opbrænde den russiske og om muligt ogsaa den danske Flaade paa Kjøbenhavns Rhed, og med Grund mistænkte Gustav III for at staae bag ved den¹⁾, og medens man ansaae hans Statscoup i Februar 1789 for at true Norden med store Ulykker²⁾, formaaede man ikke at undergrave hans Stilling hos de tvende Magter. De gjorde omsider i Aprilmaaned med stor Styrke Fordring paa, at Danmark skulde iagttage en fuldstændig Neutralitet, altsaa ikke engang maatte hjælpe Rusland tilsøs. De paastode, at da det var denne Magt, der ved at afvise den engelske og preussiske Mægling havde Ansvaret for Fjendtlighedernes Fortsættelse, maatte Danmark være løst fra Forpligtelser, der kun paahvilede det ved en reent defensiv Traktat. Ganske vist var dette et Argument, som ikke var vanskeligt at gjendrive; men Krigstrudslen var et vægtigere Argument³⁾.

Naturligviis saae Rusland godt, at den danske Regering, saaledes som allerede dens Svar paa dets Spørgsmaal i Januar Maaned viste, vilde ansee sig for nødt til at tage Hensyn til disse Magter. Skjøndt Krüdener vedblev med nu og da at vise en vranten Holdning⁴⁾, og den russiske Regering undertiden slog paa, at Danmark burde gjøre Sit til at lukke Østersøen for alle fremmede Krigsskibe⁵⁾, var det dog, som om den stedse mere kom paa det Rene med, at Danmark var nødt til at give efter, og at den selv næppe kunde være tjent med, at det kom til et formeligt Brud med England og Preussen. Netop omtrent i de samme Dage, da disse tvende Magter afkrævede Danmark Løftet om en fuldstændig Neutralitet, meddeelte Krüdener Bernstorff Indholdet af nogle nye Depecher fra sin Regering, hvori der førtes et ganske anderledes venskabeligt Sprog, end man var vant til at høre, og hvori det blev erklæret, at Keiserinden vel var overbevist om, at Danmark vilde yde den Hjælp, det kunde, men at hun ikke krævede noget Skridt fra dets Side, der kunde skade dets Sikkerhed. Det er imidlertid rimeligt, at Rusland

¹⁾ See Hellstenius anf. St. S. 38.

²⁾ Bernstorff skriver derom 3die Marts til St. Saphorin: *Un germe destructeur pour la tranquillité du Nord est confié à l'avenir et Dieu seul peut détourner les maux que nous devons prévoir et dont la Suède elle même ne peut pas se flatter d'être exemptée.* Destoværre skulde denne Spaadom slaae til, om end vel næppe paa den Maade, hvorpaa Bernstorff tænkte sig det.

³⁾ See Bernstorffs Depecher til St. Saphorin af 7de, 14de, 18de og 25de April, og Elliots Note af 23de April, der er Bilag Nr. XLIX hos Eggers; Bernstorff skriver om den i sin Depeche til St. Saphorin af 25de April, at den er tiltraadt af Preussens og Hollands Gesandter.

⁴⁾ See Bernstorffs Depeche til St. Saphorin af 21de Februar og 21de Marts.

⁵⁾ Apostille til St. Saphorins Depeche af 24de Februar, St. Saphorins Depeche af 14de April og Bernstorffs til St. Saphorin af 21de Marts.

endnu har haabet paa i det Mindste at kunne faae Hjælp tilsøs fra Danmark, og dette udrustede ogsaa 11 Linieskibe. Men England og Preussen krævede, saaledes som vi have seet, en fuldstændig Neutralitet af den danske Regering, en Fordring, hvorpaa denne svarede, at uagtet den ikke kunde udtale sig afgjørende, inden den havde forhandlet med Rusland, som havde Ret til at kræve dens Hjælp, saa var den dog villig til at holde sig udenfor Striden, indtil den kunde give sit endelige Svar. Utvivlsomt var dette Svar det eneste fornuftige, der kunde gives, og de mæglende Magter indrømmede ogsaa, at Rusland først skulde underrettes om den opstillede Fordring. Kun krævede de, at Danmark skulde love, i ethvert Tilfælde ikke at ville yde nogen Hjælp inden den 24de Juni, og at det vilde svare, saasnart Coureren vendte tilbage fra Petersborg. Den første Fordring besvarede Bernstorff bejaende, paa den sidste svarede han Intet¹⁾. Vel var Preussen misfornøiet med den Udsættelse, den danske Regering havde krævet, og det gjorde snart i Forening med England Fordring paa, at den skulde erklære sig, saasnart man var kommet over den 24de Juni, selv om Coureren ikke til den Tid var vendt tilbage; men det blev stadig bestemt nægtet fra dansk Side at give noget afgjørende Svar, inden denne Coureer var vendt tilbage fra Petersborg²⁾.

Den russiske Regering forhastede sig ikke med Svaret, der først kom omtrent den 30te Juni. I Kraft af det forandrede Syn, den havde faaet paa, hvad Danmark kunde gjøre, havde den imidlertid bøiet sig for Forholdenes Magt og erklærede, at den frasagde sig al Hjælp fra Danmarks Side. Kun gjorde den gjældende, at da det under disse Forhold var ønskeligt, at de russiske Krigsskibe, der laae i de danske Farvande, forenede sig med Hovedflaaden, maatte det paahvile Danmark at konvoyere disse Skibe forbi de svenske Kyster, indtil de i Sikkerhed kunde naae Flaaden længere imod Øst³⁾. Det blev fremhævet, at hvis Rusland ikke havde ventet Danmarks Bistand, vilde det aldrig have sendt disse Skibe saa langt bort fra sine Kyster.

Medens det naturligviis var den danske Regering behageligt, at Rusland selv indrømmede Nødvendigheden af, at den holdt sig fuldstændig neutral, var Anmodningen om Konvoy et lidet kjærkomment Tillæg. Det var nemlig en afgjort Sag, at de mæglende Magter paa det Bestemtteste vilde modsætte sig, at Danmark opfyldte dette Ønske. Elliot erklærede strax i sin vante stærke Stil, at han vilde udsætte sig for at miste Hovedet, hvis han ikke erklærede et saadant Skridt for stridende imod det engelske Hofs Opfattelse af den Neutralitet, man krævede, at Danmark skulde overholde; det vilde blive anseet for et bestemt fjendtligt Skridt og have Krig tilfølg⁴⁾. Da det nu hastede med at udstede den Deklaration, som

¹⁾ See Eggerts Bilag Nr. L, LI og LII.

²⁾ Bernstorffs Depecher til St. Saphorin af 19de og 30te Mai, og 6te Juni.

³⁾ Denne russiske Note findes i flere Afskrifter i Udenrigsministeriets Archiv.

⁴⁾ Brev fra Elliot til Bernstorff af 4de Juli.

man havde lovet at ville give, naar Coureren var kommen fra Petersborg, saa undlod den danske Regering ganske at berøre dette Punkt i sit endelige Svar af 9de Juli. Den erklærede i dette at ville overholde den Neutralitet, man havde ønsket. Men med det Samme tilføiede den, at den fra sin Side ønskede og haabede, at de tre mæglende Regeringer ligeledes vilde overholde en fuldstændig Neutralitet med Hensyn til de nordiske Anliggender, forat deres Anstrængelser i Forening med dens egne kunde fremskynde Afslutningen af den Fred, som var den eneste Gjenstand for dens Ønsker¹⁾.

Denne Tilføielse, som var den danske Regerings egen Tanke, udenat den var anmodet derom af Rusland, var utvivlsomt ret snildt udtænkt. Ikke blot laae der deri, at hvis de mæglende Magter brøde deres Neutralitet, vilde Danmark have frie Hænder til ogsaa at kunne erklære sig løst fra sine Forpligtelser til at være neutralt; men hvad der var nok saa meget værdt, efter al den Tvang, der var udøvet paa den danske Regering, endte den dog med kun at give efter paa en saadan Maade, at den med det Samme ligesom opstillede en Betingelse. Det var altid en ret ærefuld Form for Eftergivenheden. Dette mærkede de allierede Magter ogsaa godt, og de toge stærkt paa veie derover²⁾; men det var kun tom Allarm, og Bernstorff følte sig meget tilfreds med saaledes at have opstillet Fordringen om en *«neutralité reciproque»*³⁾.

Værre Bryderi voldte den russiske Fordring om Konvojen. Selv om den danske Regering havde følt Lyst til at yde denne Sikkerhed, saa kunde der efter Elliots Note ikke være Tale derom. Men uheldigviis krævede den russiske Regering Konvojen med stor Iver; hvad der fra dansk Side blev anført som talende for at lade de russiske Skibe blive, hvor de vare, eller som Beviis for, at Overfarten kunde finde Sted uden Fare, var uden Virkning. Hvis der altsaa kunde gjøres noget imødekommende Skridt imod Rusland, udenat man derfor stødte for stærkt an imod de allierede Magter, syntes det heldigst at vælge en saadan Middelvei. Omsider fandt man en saadan. Man lod den danske Flaade afseile fra Kjøge Bugt den 31te Juli Kl. 6 Morgen med Kurs imod Bornholm, Dagen efter at den russiske under heldig Medbør var stukket i Søen, ligeledes fra Kjøgebugt og ligeledes styrende ad Bornholm til⁴⁾. Den danske Flaade kunde altsaa ikke siges at have eskorteret den russiske; men da Farvandet omkring Bornholm indtil en Miil fra denne Øes Kyster maatte opfattes som dansk Farvand, skulde den danske Flaade her danne et Værn for den russiske, hvis denne ikke kunde

¹⁾ Bilag Nr. LVII ho^s Eggers.

²⁾ Depeche til St. Saphorin af 25de Juli, og 1ste August.

³⁾ Depeche til Samme af 8de August.

⁴⁾ Rapporten fra den danske Admiral Schindel findes i Udenrigsministeriets Archiv. Da denne ifølge det, han hørte underveis, maatte formode, hvad ogsaa var Tilfældet, at den russiske Eskadre var naaet Norden om Bornholm og havde kunnet forene sig med Russernes Hovedflaade, som dengang var i disse Farvande, seilede han ikke engang heelt til Bornholm, men vendte tilbage til Sundet.

slippe forbi Sveriges Kyster, men blev forfulgt tilbage hertil¹⁾. Det var imidlertid tidligere udtrykkelig erklæret St. Saphorin af Ostermann, at Bornholm ikke laae langt nok mod Øst, til at det kunde ansees for nok, om den danske Regering lod den russiske Flaade ledsage saa langt²⁾, og det Samme er rimeligviis sagt Bernstorff af Krüdener. Uagtet det vistnok lykkedes de russiske Skibe uden Uheld at forene sig med Hovedflaaden, var man dog i Petersborg ingenlunde fornøiet med den Maade, hvorpaa Danmark her havde hjulpet. Den gamle Spænding med de gjensidige Klager vendte tilbage. Rusland fandt, at Danmark tog for meget Hensyn til andre Magters Demonstrationer³⁾; den danske Regering, at Rusland var uretfærdigt i sine Forlangender; dets Ønske, sagde Bernstorff træffende, var i det Hele at forandre de Baand, hvorved Danmark var knyttet til det, til Lænker⁴⁾.

Paa den anden Side fandt de allierede Magter, at Danmark havde gjort alt for meget for Rusland, og Elliot var i høi Grad grov i den Anledning; men videre gik det dog ikke. Det Hele havde kun forbigaaende Betydning.

Hermed maae Forviklingerne betragtes som endte for Danmarks Vedkommende. Slutningen af den svensk-russiske Krig indtil Freden i Werelä 1790 kommer ikke til at berøre det. Den Rolle, det var bleven nødt til at spille under Krigen i det Hele, havde unægtelig været temmelig ydmygende. Dets Forsøg paa at afværge Krigen var mislykket, og da det saa selv maatte tage Deel i den, var det kun for at blive hindret i at udrette Nogetsomhelst og derimod svække sine Finanser ved en Udgift af 7—8 Millioner. Det havde ovenikjøbet seet Forholdene i Sverige, der allerede iforveien bleve opfattede som truende, antage en endnu farligere Charakter under Krigen ved Gustav III's Statscoup 1789, og de gamle Yndlingstanker om at kunne fremkalde en Reaktion i Sverige i Retning af Frihedstidens Tilstande vare blevne tilintetgjorte.

Men dette forhindrer ikke, at de her skildrede Begivenheder og Forhandlinger i flere Henseender have en ikke ringe Interesse. Særlig er det værdt at lægge Mærke til, hvorledes Forholdene, nu da Danmark i 1788 skulde til at opfylde Traktaten af 1773, havde forandret sig, siden denne Traktat blev afsluttet. Dengang vare England og Preussen nøie knyttede til Rusland og forsaavidt ogsaa til Danmark, som de i Forening med dette i de nærmest foregaaende Aar havde støttet det russiske Rænkespil i Sverige. Under slige Forhold var der kun liden Rimelighed for, at Traktaten skulde kunne volde Danmark

---

¹⁾ Bernstorffs Depeche til St. Saphorin af 4de August.

²⁾ Depeche fra St. Saphorin af 13de Juni.

³⁾ Depecher fra Bernstorff til Petersborg af 8de og 12te September, hvor N. Rosenkrantz nu har afløst St. Saphorin.

⁴⁾ Depeche fra Bernstorff til Rosenkrantz af 20de Oktober.

Ulemper. Hvad var vel usandsynligere, end at Sverige skulde vove at angribe det mægtige Rusland, naar dette foruden at være forbundet med Danmark ovenikjøbet stod paa en god Fod med England og Preussen? Netop Ønsket om et godt Forhold til England spillede i den følgende Tid en Hovedrolle i Andreas Peter Bernstorffs Politik ved Siden af Bestræbelsen efter at bevare Ruslands Venskab, og han ønskede tillige af al Magt, at Alt blev holdt borte, der kunde volde Splid imellem Rusland og England. Derpaa var hans Politik anlagt under Forhandlingerne om den væbnede Neutralitet; men da denne paa Grund af Ruslands forandrede Politik ikke var bleven organiseret efter hans Ideer, saaledes at Venskabet med England vedligeholdtes, havde den undergravet den Grundvold, hvorpaa den danske Politik i denne Tid hvilede. Fra nu af kunde Traktaten af 1773 blive mislig; thi naar England var slet stemt imod Rusland, da vare Udsigterne til, at Danmark, saaledes som det skete i 1788, i et ubeleiligt Øieblik kunde blive trukket ind i en svensk-russisk Krig, ingenlunde faa. De bleve endnu flere, da ogsaa Preussen stillede sig i et andet Forhold til Rusland end tidligere.

Fremdeles havde Traktaten af 1773 været Slutstenen paa de Forhandlinger om Holsten og Slesvig, der som bekjendt i en Aarrække havde bragt Danmark i Afhængighed af Rusland og givet dets Politik i Sverige dens unordiske Præg. Den var præget af den samme fjendtlige Aand imod Sverige, der gik igjennem den ubyggelige Traktat af 13de December 1769 med dens eventuelle Delingsplan. Men til Trods for den Mangel paa Syn, man vedblev at have for, at Sveriges Vel ikke taalte en Tilbagevenden til «Frihedstidens» chaotiske Tilstande, saa var Aanden i den danske Politik i 1788 utvivlsomt bedre, end den havde været det fra 1765 til 1773. Det blev nu opfattet som stridende imod den danske Stats Tarv, om Sverige blev svækket til Fordeel for Rusland, og man ønskede selv ikke at gjøre Erobringer paa dets Bekostning. Man betragtede vel stedse Rusland som den vigtigste Forbundsfælle; men det var, hvad man kaldte Bernstorffs «*projet favori*» at have Sverige med som Trediemand i Forbundet; han var i den Henseende gaet stærkt frem, selv siden Forhandlingerne i Aarene 1778—1780.

Baade det forandrede Forhold til England og Preussen og et andet Syn paa, hvad den danske Stats Tarv krævede, havde gjort, at man meget lidt tilfreds stod foran en Situation, hvori man selv ikke kunde siges at være uden Skyld, forsaavidt man ved sin egen tidligere Politik havde bidraget til at fremkalde den. For denne Situation maatte man bøie sig, det viste sig her som saa tidt, hvor lidt en svag Magt er Herre over sin egen Politik; men man gjorde utvivlsomt, hvad der lod sig gjøre; man søgte at forebygge Krigen, og da det var umuligt, lempede man sig med Forstand efter de vanskelige Forhold. Særlig ligeoverfor Sverige er det umuligt at frakjende den danske Regerings Færd en høi Grad af Loyalitet og Aabenhed.

Politique du Danemark pendant la guerre de 1788—1790 entre la Suède et la Russie.

Pendant la guerre que la Turquie se vit forcée, en 1787, d'entreprendre contre la Russie, et dans laquelle elle ne tarda pas à avoir aussi l'Autriche pour adversaire, le roi de Suède Gustave III attaqua, comme on sait, la seconde de ces puissances. Avant de commencer les hostilités, il chercha à se liguier avec le Danemark, et s'efforça, dans ce but, de rompre l'alliance défensive conclue en 1773 entre ce pays et la Russie. Quatre ans auparavant, en 1783, lorsqu'une guerre menaçait d'éclater entre la Russie et la Turquie, il avait en vain essayé à Frederikshamn de s'assurer la neutralité de Catherine II, pour fondre à l'improviste sur le Danemark et s'emparer de la Norvège. Maintenant, en 1787, il voulait obtenir l'appui du Danemark, ou du moins pouvoir faire fond sur sa neutralité, pendant qu'il attaquerait la Russie. Pour la réussite de ses desseins, il comptait sans doute sur le mécontentement que devait causer au cabinet danois l'attitude arrogante que le gouvernement russe avait alors l'habitude de prendre vis-à-vis des petits états avec lesquels il était allié. Précisément dans l'automne de 1787, le Danemark avait eu à subir des demandes très blessantes de la part de la Russie, la cour de St. Pétersbourg ayant voulu exercer une influence sur ses affaires intérieures, entre autres sur la nomination à divers emplois. Ces prétentions avaient été énergiquement repoussées par le comte A. P. Bernstorff, alors ministre des affaires étrangères de Danemark.

Pour exercer une plus grande pression sur le gouvernement danois, Gustave III se rendit lui-même à Copenhague. Il y arriva le 29 Octobre 1787, et y resta jusqu'au 5 Novembre. Ce voyage n'aboutit, comme on sait, à aucun résultat, ce qui était facile à prévoir après la politique hostile qu'il avait jusqu'alors suivie envers le Danemark. On répondit à ses offres d'alliance en l'invitant à entrer dans une triple alliance qui devait comprendre le Danemark et la Norvège, la Suède et la Russie. Tout ce qu'il obtint fut une lettre amicale mais insignifiante de Christian VII, et l'assurance qu'il n'existait entre le Danemark et la Russie aucune alliance offensive contre lui; mais on ne lui cacha point que s'il attaquait cette puissance, le Danemark se verrait obligé par son traité de prendre part à la guerre. Malgré cet échec, Gustave III se fit encore des illusions sur les dispositions bienveillantes du Danemark à son égard, ou il eut du moins l'air de s'en faire. D'un autre côté, le comte de Bernstorff prit aussi le change sur l'issue de cette entrevue, car il s'imagina que le roi de Suède était retourné dans ses états avec des idées favorables à la paix du Nord.

Les mois qui suivent voient se développer les plans guerriers de Gustave III contre la Russie. En même temps qu'il s'efforce de paraître sur un bon pied avec le Danemark, il fait secrètement ses préparatifs de guerre, pousse avec activité ses armements pendant le printemps de 1788, et ouvre les hostilités en Finlande dans les derniers jours de Juin.

La Russie, qui, par suite de la guerre avec la Turquie, n'avait que peu de troupes dans les provinces de la Baltique, observe avec une inquiétude croissante les armements de la Suède. Elle presse chaque jour plus vivement le Danemark de se mettre en avant, comme la puissance qui avait intérêt au maintien de la paix à cause du traité de 1773. Elle veut que le ministre danois à Stockholm combatte les efforts par lesquels le roi de Suède cherche à faire accroire à son peuple qu'il existe de bons rapports entre lui et le gouvernement danois. Rappelant comment l'impératrice avait, en 1772 et 1783, empêché la Suède d'attaquer le Danemark, elle demande que le cabinet de Copenhague menace de son intervention au cas que Gustave III vienne à rompre la paix, mais qu'il se porte en même temps garant auprès de la Suède des intentions pacifiques de la Russie.

Le gouvernement danois, qui ne souhaitait rien moins qu'une rupture de la paix, fit tout ce qu'il put pour prévenir cette éventualité, soit en adressant des représentations amicales à la cour de Stockholm, soit en lui rappelant de nouveau les obligations que le traité de 1773 imposait au Danemark*). Il chercha en même temps à détourner la Russie de toute démarche de nature à irriter Gustave III, et essaya enfin de faire intervenir d'autres puissances, savoir l'Angleterre, la Prusse, la France et l'Espagne, comme médiatrices entre la Suède et la Russie. Les deux premières de ces puissances étaient les plus importantes. Après avoir entretenu auparavant des relations amicales avec la Russie, elles suivaient, comme on sait, à cette époque, une politique défavorable à cet empire, et c'était assurément l'espoir de trouver au besoin un appui auprès d'elles, qui donnait à Gustave III le courage d'attaquer son puissant voisin. La France, qui avait été jusqu'alors l'alliée habituelle de la Suède, était absorbée par ses difficultés financières, et par les complications intérieures qui précédèrent immédiatement la Révolution; en ce moment d'ailleurs, elle penchait plutôt du côté de la Russie et de l'Autriche. Mais la tentative faite auprès de l'Angleterre et de la Prusse pour arrêter Gustave III échoua. Les ouvertures du comte de Bernstorff, qui portent la date du 10 Juin, furent repoussées avec beaucoup de fermeté, surtout de la part de l'Angleterre.

Quoique le Danemark fit ainsi tout ce qui était en son pouvoir pour assurer le maintien de la paix, la Russie trouva cependant qu'il ne faisait pas assez; elle demandait qu'il eût recours aux menaces et procédât à de vastes armements. Mais le gouvernement danois n'avait pas envie de mettre de côté toute mesure à cause de la Russie. Bernstorff était persuadé avec raison qu'en adoptant les moyens extrêmes réclamés par cette puissance, on permettrait à Gustave III de réunir facilement autour de lui la nation suédoise menacée par ses deux voisins, et lui fournirait l'occasion de se poser devant l'Angleterre et la

---

*) Voir la lettre en date du 13 Juin adressée à Gustave III par le prince royal Frédéric, qui était régent du royaume pendant la démence de son père Christian VII (Archives du ministère des affaires étrangères).

Prusse comme si la Russie et le Danemark étaient d'accord pour vouloir écraser la Suède. Il importait donc qu'on se mit à l'abri de ces deux dangers. D'un autre côté, le gouvernement danois était lui-même mécontent de la politique de la Russie, qui l'avait mis dans une position isolée, ainsi que de la conduite du ministre russe à Stockholm, le comte Rasumoffsky, laquelle ne pouvait qu'irriter Gustave III encore davantage.

Aussitôt que la guerre eut éclaté, la Russie réclama, en vertu du traité, l'assistance du Danemark. Le gouvernement danois ne pouvait mettre en doute que la Suède n'eût été l'agresseur, et qu'il ne fût par conséquent forcé de s'exécuter. D'après le traité, dont certaines dispositions sont restées inconnues jusqu'ici, le Danemark, si la Russie était attaquée, devait mettre à sa disposition 12,000 hommes et 15 vaisseaux de guerre, et la Russie, en cas d'attaque dirigée contre le Danemark, s'engageait à lui venir en aide avec 20,000 hommes de troupes et 10 vaisseaux. On lit en outre dans le § 4: «Si la puissance qui aura fait la dite attaque contre l'une ou l'autre des deux hautes parties contractantes se trouve voisine de la partie non attaquée, alors la dite partie non attaquée convertira en une diversion directe contre les états de l'ennemie de son allié le secours dont l'envoi se trouve spécifié par l'article ci-dessus, et agira alors contre les dits états avec une force parfaitement équivalente à la force du dit secours, selon qu'il sera concerté et jugé de bonne foi entre les hautes parties contractantes (le cas échéant) lequel des deux moyens, ou l'envoi du secours ou sa conversion en une diversion directe, serait le plus propre à faire cesser la dite attaque, et pourvoir plus efficacement à la défense de l'allié attaqué», et dans le § 5: «Les hautes parties entendent et s'engagent que si la Suède attaque l'une ou l'autre d'Elles, alors la partie non attaquée entrera Elle même en guerre contre cette couronne comme partie principale.»

Comme on pouvait s'y attendre, la Russie réclama l'exécution de ce dernier paragraphe. Le gouvernement danois se trouva par là dans un embarras très pénible, car il lui répugnait extrêmement de se poser ainsi en ennemi de la Suède. Malgré son violent dépit contre Gustave III, il ne souhaitait rien plus que de vivre en paix avec la nation suédoise. Il n'avait lui-même aucun plan de conquête, et ne se souciait nullement de voir la Russie rompre l'équilibre du Nord en faisant des conquêtes sur la Suède. Comme Bernstorff le développa dans le conseil d'état, il était contraire à l'intérêt du Danemark de réduire la Suède à l'extrémité. On était en outre convaincu que si l'on entrait en guerre comme partie principale, l'Angleterre et la Prusse se mettraient immédiatement de la partie, afin d'empêcher la Suède d'être écrasée. On résolut donc de ne pas exécuter le § 5 du traité, et de s'en tenir au secours fixé par le § 4. Sans parler naturellement de l'intérêt qu'avait le Danemark à ce que l'équilibre du Nord ne fût pas troublé, Bernstorff, dans un mémoire en date du 19 Août, exposa à la Russie comme quoi l'éventualité d'une intervention anglaise et prussienne commandait au Danemark de se borner à envoyer le secours mentionné ci-dessus. Il semble que le gouvernement russe reconnut lui-même l'importance de cette considération; l'impératrice s'exprima du moins avec une grande satisfaction au sujet de la résolution du cabinet de Copenhague. Conformément en § 4 du traité, la Russie demanda que le secours promis par le Danemark fût converti en une diversion faite des frontières de la Norvège, et on se prépara du côté danois à pénétrer promptement en Suède.

De même que le gouvernement danois, avant que la guerre fût déclarée, n'avait jamais fait mystère de l'obligation où il se trouvait de venir en aide à la Russie, si celle-ci était attaquée, de même il continua, après l'ouverture des hostilités, à rappeler cette obligation au gouvernement suédois. La correspondance diplomatique danoise montre jusqu'à la fin combien M. B. Beskow*) est peu fondé à renouveler les accusations dirigées par Gustave III contre le gouvernement danois pour l'avoir trompé sur l'opinion que le Danemark se faisait de la situation en général, et sur son intention de venir au secours de la Russie en effectuant une diversion de la frontière norvégienne.

Maintenant qu'une expédition contre la Suède était imminente, il ne se manifesta plus dans le Danemark aucune trace de la vieille haine pour les Suédois. Le public éclairé commençait à avoir le sentiment de la parenté des races, et de ce qu'il y avait de contre nature dans les guerres du passé entre peuples frères, et le gouvernement danois lui-même ne nourrissait aucun projet hostile contre la nation suédoise. Par suite de sa longue liaison avec le parti qui était toujours en opposition avec Gustave III, il s'était fait une fausse idée de l'état de l'opinion en Suède, et croyait qu'il n'y avait que la populace qui fût bien disposée pour le roi. Mais ces préventions eurent précisément pour effet de lui faire éviter tout ce qui aurait pu donner à la guerre un caractère d'acharnement.

Cependant Bernstorff avait toujours eu son attention dirigée sur l'Angleterre et la Prusse, chez lesquelles, dans l'été de 1788, il avait avec raison cru remarquer un vif intérêt pour la Suède. Cet intérêt ne fit que s'accroître après que le Danemark, par sa déclaration du 19 Août, eut manifesté son dessein de venir en aide à la Russie. La position de Gustave III paraissait des plus critiques. Sa tentative sur la Finlande russe avait complètement échoué par suite de l'esprit de révolte qui s'était déclaré parmi les officiers de la noblesse, dont plusieurs avaient même formé la fameuse ligue d'Anjala, et étaient entrés le 9 Août en rapport avec l'impératrice, et si à ce revers venait se joindre une attaque du Danemark, les amis de Gustave pouvaient tout craindre pour lui. Toutefois, il ne perdit pas courage, et s'efforçant, par une politique adroite, de tirer parti de l'agression du Danemark, il revint en toute hâte de la Finlande afin de ranimer l'opinion publique par sa présence, et invoqua la médiation de l'Angleterre et de la Prusse. Au mois de Septembre, les diplomates anglais et prussiens déployèrent une grande activité à St. Pétersbourg et à Copenhague. Ils voulaient empêcher le Danemark de commencer ses opérations contre la Suède, et comme cette tentative ne présentait aucune chance de réussite, le ministre anglais à Copenhague, Elliot, partit le 20 Septembre pour la Suède dans un but ouvertement politique.

Cet incident éveilla naturellement les inquiétudes du gouvernement danois, d'autant plus que toutes ses représentations à la cour de St. Pétersbourg pour l'amener à rassurer l'Angleterre et la Prusse sur sa politique, furent si loin d'aboutir à un résultat, que la Russie choisit précisément ce moment pour porter au comble l'irritation de la Prusse en essayant de s'attacher la Pologne par une alliance défensive. Empêcher la Suède de partager le sort de la Pologne, telle était la thèse que la Prusse ne cessa dès lors de mettre en avant.

---

*) Om Gustaf den tredje såsom konung och menniska 4de afdelningen p. 186 et 214. (Stockholm 1867).

D'un autre côté, l'armée russe restait complètement inactive en Finlande. Le moment était certes peu propice pour entrer en scène sur le théâtre de la guerre ; mais, quelque défavorables que fussent les circonstances, il fallait exécuter le traité, et, le 24 Septembre, un corps danois de 12000 hommes commandé par le prince Charles de Hesse, déboucha en Suède de la frontière méridionale de la Norvège.

Les événements qui suivent immédiatement après sont connus^{*)}. Le prince de Hesse s'avança rapidement contre Gothenborg, et força, à Quistrumbro, un petit corps suédois de se rendre. Elliot arrêta alors sa marche, et, par la menace d'une intervention armée de la part de l'Angleterre et de la Prusse, lui imposa une suspension d'armes, qui ne tarda pas à être prolongée jusqu'au 15 Mai 1789. Pendant ce temps, la Prusse n'était pas restée inactive, et avait le 10 Octobre envoyé à Copenhague une note menaçante, où elle déclarait que si le Danemark ne retirait pas ses troupes de la Suède, un corps d'armée prussien et hanovrien occuperait le Holstein et le Slesvig.

Le Danemark se trouva ainsi empêché de prêter à la Russie l'assistance qu'elle attendait de lui. Mais le gouvernement russe, non content de s'en prendre à l'Angleterre et à la Prusse, fit aussi tomber sur le Danemark une partie de son ressentiment. Il lui reprocha avec colère d'avoir, de sa propre autorité, conclu une suspension d'armes sans en référer à l'impératrice, et, oubliant la satisfaction avec laquelle il avait accueilli la déclaration danoise du 19 Août, il se plaignit vivement de cet acte, dont les dispositions étaient selon lui beaucoup trop pacifiques, et prétendit que le cabinet de Copenhague aurait dû déclarer la guerre à la Suède d'après le § 5 du traité. Enfin il demanda sur un ton menaçant qu'on fit immédiatement une déclaration de guerre à la Suède sans se préoccuper davantage de l'Angleterre et de la Prusse. Naturellement, le gouvernement danois ne se sentait guère disposé à souscrire à des exigences qui l'auraient précipité dans une guerre contre ces deux grandes puissances, ou, en d'autres termes, conduit à une ruine certaine. Il avait d'ailleurs à se plaindre de la Russie qui faisait toujours preuve de la même obstination vis-à-vis de l'Angleterre et de la Prusse, et, au lieu de se rapprocher de ces puissances, se bornait à pousser le Danemark en avant pour lui faire essuyer le premier choc. Dans ces circonstances, les rapports entre la Russie et le Danemark devinrent de plus en plus tendus, jusqu'à ce qu'enfin une scène violente éclata en Décembre 1788 entre Bernstorff et le ministre russe à Copenhague, le baron Krüdener. Celui-ci réclama un concours plus actif de la part du Danemark dans une note dont le ton était tellement blessant, que Bernstorff déclara que si Krüdener ne la retirait pas, mais persistait à vouloir négocier sur cette base, c'en était fait des bonnes relations entre le Danemark et la Russie. Krüdener céda alors, reprit sa note et promit de soumettre au gouvernement danois des questions d'une nature plus modérée.

Ces questions avaient surtout pour but d'éclaircir si, après l'expiration de la suspension d'armes, le Danemark serait disposé à rouvrir les hostilités contre la Suède, et à augmenter le nombre des vaisseaux qui, l'année précédente, avaient opéré de concert avec la flotte russe. Le cabinet danois répondit qu'il le ferait, s'il n'en était pas empêché par l'Angleterre et la Prusse. Or, comme ces deux puissances, ainsi qu'on s'y attendait,

^{*)} Voir Charles de Hesse: Mémoires sur la campagne de 1788 en Suède.

exigèrent, sous menace d'une guerre, que le gouvernement danois observât une neutralité absolue, ce dernier dut céder à cette injonction. Toutefois, il refusa de donner une promesse définitive à ce sujet, avant que la Russie elle-même l'eût délié de ses engagements. Celle-ci, qui jugeait alors avec plus de sang-froid qu'à la fin de 1788 la position de son allié et la sienne propre vis-à-vis des deux grandes puissances, fit au Danemark la concession qu'il désirait. Le gouvernement danois put ainsi, le 9 Juillet 1789, émettre la déclaration qu'on réclamait de lui, mais il y ajouta qu'il espérait que l'Angleterre et la Prusse garderaient aussi de leur côté une neutralité complète. C'était une espèce de condition qui, après toutes les difficultés et les ennuis qu'il avait eu à subir, donnait du moins au Danemark le moyen de sortir d'embarras d'une manière honorable. Les grandes puissances le comprirent bien ainsi, et en furent irritées; mais leur mauvaise humeur ne tira pas dès lors plus à conséquence.

Tels sont les principaux événements de la guerre suédo-russe, en tant qu'ils concernent le Danemark. Pendant les derniers temps de la guerre, et jusqu'à la paix de Werelä en 1790, le gouvernement danois put garder sa neutralité.
